

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”En frizon”

En studie av en öppen verksamhet för vuxna missbrukare

Socionomprogrammet

C-uppsats

Författare: Veronica Johansson och Beatrice Schuster

Handledare: Anita Kihlström

ABSTRACT

Titel: ”En frizon” – en studie av en öppen verksamhet för vuxna missbrukare
Författare: Veronica Johansson och Beatrice Schuster
Nyckelord: Missbruk, öppenvård, socialt stöd, mellanmännsliga möten, KASAM

Syfte med studien är att undersöka vilken betydelse Zonens verksamhet har för de enskilda besökarna i stort. Vidare har vi också valt att titta på relationen mellan socialarbetare och besökare och vilken betydelse denna har för besökaren.

Frågeställningarna:

- Vilken betydelse har Zonens verksamhet för den enskilde besökaren?
- Vilken betydelse har relationen mellan socialarbetare och besökare på Zonen?
- Påverkar Zonens verksamhet besökarnas missbrukssituation och i så fall på vilket sätt?

Metoden för undersökningen är kvalitativ med semistrukturerade djupintervjuer av personalgruppen på Zonen och fem besökare i verksamheten. Vi har också samlat in vårt material genom deltagande observationer.

Resultatet av undersökningen visar att Zonen på olika sätt är av stor betydelse för besökarna som deltar i verksamheten, inte minst för att uppfylla basala behov så som mat, möjligheter att sköta sin hygien och att bistå med kläder. Många av besökarna har bristande privata nätverk efter lång tid i missbruk och i detta avseende blir relationerna på Zonen, till personal och andra besökare, en sorts kompensation för detta. Många står också utanför arbetsmarknaden och behöver därför en annan social arena där de blir sedda, kan känna tillhörighet och därigenom få en meningsfull vardag, vilket är en viktig funktion Zonens verksamhet fyller. Vad gäller förändringen av besökarnas missbrukssituation fann vi att denna för många inte var så stor som vi inledningsvis trodde, även om Zonen i vissa fall bidragit till ett minskat missbruk.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	sid 1
2 Beskrivning av verksamheten	sid 2
2.1 Zonen	sid 2
2.2. Besökarna	sid 2
3 Precisering av undersökningen	sid 3
3.1 Syfte och frågeställningar	sid 3
3.2 Definition av centrala begrepp	sid 4
3.2.1 Öppenvård	sid 4
3.2.2 Socialt stöd	sid 4
4 Tidigare forskning	sid 5
4.1 ”Mot dryckenskap”	sid 6
4.2 Skilda världar?	
4.3 De Kristna Samfundens Nykterhetsorganisation – fältverksamheten RIA	sid 6
4.4 Uppbrott från missbruk	sid 7
5 Teoretisk referensram	sid 8
5.1 Fokus på det friska – ett salutogent perspektiv	sid 8
5.2 Fokus på relationer – det mellanmänniska	sid 9
6 Metod	sid 11
6.1 Design	sid 11
6.2 Urval	sid 11
6.3 Genomförande	sid 12
6.4 Analysmodell	sid 12
6.5 Förförståelse	sid 13
6.6 Litteratursökning	sid 13
6.7 Etiska överväganden	sid 14
7 Resultat och analys	sid 15
7.1 Allmänt om besökarnas situation	sid 15
7.2 Zonens betydelse för den enskilda besökaren	sid 16
7.3 Relationens betydelse	sid 20
7.4 Zonens betydelse ur ett förändringsperspektiv	sid 23

8 Diskussion	sid 25
Referenser	sid 28
Bilaga 1 Intervjuguide till besökare	sid 30
Bilaga 2 Intervjuguide till personal	sid 32
Bilaga 3 Informationsbrev	sid 33

1 INLEDNING

Inom socialtjänstens missbrukarvård kan man under senare år skönja en tendens att allt mer prioritera öppenvårdsalternativ framför sluten institutionsvård. Denna utveckling har skett som ett svar på dels ett ifrågasättande av institutionsvårdens nytta, men också på grund av decentraliseringen av det ekonomiska beslutsfattandet från stat till kommun och slutligen de ekonomiska påfrestningarna som rådde i landet under 1990-talet. Variationerna mellan hur kommunerna organiserar sin missbrukarvård är stora, men tendensen på riksnivå är ett ökat intresse för olika former av öppenvård. Hur resultatet av missbrukarvårdens effektivitet har påverkats av denna utveckling vet vi ännu inte så mycket om. (Ekendahl, 1999)

Tankar kring missbrukarvårdens effektivitet väcktes även hos oss då en av oss genomförde sin praktikperiod under socionomprogrammet i just en frivillig öppenvårdsverksamhet i en kranskommun till Göteborg. Det sätt man där arbetade med målgruppen vuxna personer med långvarig missbruksproblematik var för oss nytt. Här ur väcktes tanken att titta närmare på denna verksamhets betydelse för dem som besöker verksamheten, vilket vi med denna undersökning avsett att göra.

Vår förförståelse, eller uppfattning, är att fokus ofta ligger på drogfrihet/nykterhet inom psykosocialt arbete med missbrukare. Till exempel innebär detta att sådana verksamheters effekt ofta mäts i antalet personer som har gått ur sitt missbruk, vilket sedan kan ställas mot ekonomiska faktorer innan beslut tas kring huruvida verksamheten äger existensberättigande eller inte. Vi är dock av tron att verksamheter av detta slag även kan generera andra vinster, både i ett socioekonomiskt perspektiv men framförallt för den enskilda individen, än just den absoluta drogfriheten även om denna naturligtvis är eftersträvansvärd. Istället för den absoluta drogfriheten kan kanske målen och vinsterna istället vara till exempel längre drogfria perioder, byte av preferensdrog eller en minskad konsumtion som medför en lindring av skadeverkningarna av missbruket.

Vi har valt att kalla den undersökta verksamheten för Zonen, men i verkligheten heter den någonting annat. Detta för att försöka säkerställa anonymiteten hos de intervjuade personerna. Psykosocialt arbete med missbrukare i den form det bedrivs på Zonen och liknande verksamheter handlar kanske framförallt om en social gemenskap, att få vara i ett sammanhang där man är delaktig. Bara genom att vara i verksamheten bidrar varje enskild individ till att skapa en kontext där ens behov av tillhörighet kan uppfyllas. Vidare kan målen också bestå i att uppfylla de rent basala behoven hos individen, som att sköta sin hygien, kosthållning mm. Vinster av detta slag, som inte kan mätas i kronor eller ett enkelt frågeformulär kan lätt bli osynliga när man utvärderar effekterna av dessa verksamheter. Detta leder till att det ofta finns ett ifrågasättande både från politiskt håll men också från samhällsmedborgare i allmänhet kring huruvida insatsen ska finnas kvar eller ej vilket gör utvärderingar av detta slag än mer viktiga att genomföra.

Vi har helt uteslutit ett ekonomiskt perspektiv och endast valt att fokusera på den subjektiva betydelsen en verksamhet av detta slag kan ha för den enskilda individen. Vi har också valt att titta på relationen mellan personal och besökare och vilken betydelse denna kan ha för besökaren.

2 BESKRIVNING AV VERKSAMHETEN

2.1 ZONEN

Kostnaderna för institutionsvård av personer med långvarigt alkohol- och blandmissbruk ökade år 1999 i X-kommun. Det var främst kostnaden för vård med stöd av Lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) som ökade. Som en reaktion mot denna ökning av tvångsvård och med en ambition om att minska antalet placeringar enligt LVM grundades Zonen, en öppen verksamhet för vuxna alkohol- och narkotikamissbrukare (Vård- och omsorgsnämnden, X-kommun, 2000).

Zonen är en öppen, daglig verksamhet för personer med missbruksproblematik. Verksamheten är en del av Individ- och familjeomsorgens missbruksenhet i en närliggande kommun till Göteborg och riktar sig till vuxna med olika former av missbruk. Besökarnas åldrar varierar mellan 25-75 år. Zonen har i dagsläget kontakt med cirka hundra personer och uppskattningsvis besöker ungefär sextio personer, med varierande besöksfrekvens, dagverksamheten varje månad. I verksamheten arbetar en socionom, en socialpedagog och en undersköterska. De har alla samma arbetsuppgifter men socionomens tjänst är mer en kuratorstjänst än behandlingsassistent. Hon har således en del enskilda samtal med besökare på Zonen som sker utanför ramen av den öppna verksamheten. Zonens arbete bedrivs i en lägenhetsliknande lokal i ett litet samhälle och har funnits i olika former sedan år 2000. Den öppna verksamheten bedrivs 5 tim/dag och övrig tid av arbetsdagen handlar ofta om mer uppsökande och individstödande arbete där personalen åker hem till dem som av olika anledningar inte själva kommer till den öppna verksamheten. De besöker klienter på sjukhus, hjälper dem som behöver in på avgiftning, gör tillsyn i lägenheter med sociala kontrakt och så vidare.

2.2 BESÖKARNA

Besökarna som kommer till Zonen är långtifrån en homogen grupp. Det finns stora variationer avseende ålder, missbrukshistoria, social situation och orsak till att man besöker Zonen. Som i allt annat socialt arbete är det naturligtvis *individer* man möter här och alla har sin egen unika historia. Detta menar även Leissner (1997) men påtalar att på grund av de sociala omständigheter som missbrukare många gånger lever under så kan de ändå kategoriseras in i vissa grupper. De grupper som främst är representerade i Zonens verksamhet är de Leissner (a.a.) kallar äldre missbrukare med grava psykiska och fysiska skador samt socialt utslagna i arbetsför ålder. Många gånger lider personerna i den första gruppen av sociala, fysiska och psykiska skador till följd av ett långvarigt missbruk. I denna grupp ingår också de som använder alkohol eller narkotika i ett självmedicinerande syfte, för att lindra psykisk ohälsa. Männerna i denna första grupp (gruppen består nästan uteslutande av män) har ofta deltagit i åtskilliga behandlingsinsatser och liknande åtgärder men inte lyckats komma ur sitt missbruk och/eller komma tillbaka till samhället. I den andra gruppen återfinns de som på grund av sitt missbruk inte klarar av att försörja sig, många gånger är de beroende av ekonomiskt bistånd från socialtjänsten och/eller att begå kriminella handlingar för att klara sin vardag. I denna grupp återfinns både kvinnor och män (även om män också här är överrepresenterade), det är vanligt förekommande med blandmissbruk av alkohol, narkotika och lugnande preparat. (a.a.) Gemensamt för besökarna på Zonen är att de alla på olika sätt

har en mycket socialt utsatt situation. Många har bristande sociala nätverk, saknar fasta bostäder och har ingen fast inkomst eller en icke tillräcklig sådan.

Arbetet på Zonen

Deltagandet i Zonens verksamhet är till största delen frivilligt. Det är av detta skäl vi aktivt väljer att benämna deltagarna för besökare och inte klienter eller liknande. Ibland finns dock ett fåtal som har inskrivet i sin arbetsplan med sin handläggare på socialkontoret att de skall komma till Zonen ett antal timmar i veckan och dessa individer förs det närvaroprotokoll över. En klar majoritet av besökarna är sådana som själva har sökt sig till verksamheten. Vissa kommer bara en gång, andra mer frekvent. Målet med verksamheten är att öka livskvaliteten hos besökarna genom bland annat längre nyktra perioder, kortare missbruksperioder och färre institutionsvistelser (Lundqvist & Mossberg 2005). Detta vill man uppnå genom att vara en samlingsplats för personer som har missbruk som gemensam nämnare och genom att erbjuda socialt stöd och en meningsfull social gemenskap. Zonen har för avsikt att erbjuda alternativ till missbruket. Genom detta har man hopp om att kunna minska missbruket och därmed även antalet institutionsplaceringar. Arbetet med besökarna ser olika ut och utgår från den enskildes behov här och nu. Det kan handla om en smörgås, en dusch, hjälp i kontakt med myndigheter, överklaga beslut, stödjande- och rådgivande samtal etc. Arbetet bygger till största del på de relationer som skapas mellan socialarbetarna och besökarna, men också relationen besökarna emellan. Zonens personal arbetar för att stödja och motivera till ett liv i drogfrihet.

3 PRECISERING AV UNDERSÖKNINGEN

3.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med studien är att undersöka vilken betydelse Zonen har för de enskilda besökarna i stort. Vidare har vi också valt att titta på relationen mellan socialarbetare och besökare och vilken betydelse denna har för besökaren. Detta har vi brutit ner i följande frågeställningar:

- Vilken betydelse har Zonens verksamhet för den enskilde besökaren?
Med detta avser vi få veta vilken funktion Zonen fyller för besökarna och hur verksamheten påverkar deras vardag.
- Vilken betydelse har relationen mellan socialarbetare och besökare på Zonen?
Med denna fråga vill vi ringa in betydelsen av att det är just relationen socialarbetaren använder som redskap i arbetet. Vi vill undersöka vad relationen till en socialarbetare i en verksamhet av detta slag innebär för den enskilde besökaren, utifrån ett nätverksperspektiv, men också betydelsen av denne socialarbetare som person.
- Påverkar Zonens verksamhet besökarnas missbrukssituation och i så fall på vilket sätt?
Med denna fråga avser vi belysa en eventuell förändringsaspekt. Vi vill undersöka om det arbete som bedrivs på Zonen har någon inverkan hos besökaren vad gäller till exempel konsumtionsmängden, val av preferensdrog eller längden på drogfria perioder

3.2 DEFINITION AV CENTRALA BEGREPP

3.2.1 Öppenvård

Socialtjänstens öppenvård för människor med missbruksproblematik kan innebära många olika insatser, till exempel alkoholmottagningar, rådgivningsbyråer, alkoholpolikliniker och strukturerade behandlingsverksamheter på hemmaplan. Insatsen kan även bestå i stöd och omvårdnad som ges i exempelvis caféverksamheter och dagcentraler (Socialstyrelsen 1996:3). Slutna vård består, till skillnad från ovanstående öppna alternativ, av vård och behandling i heldygnsböende (Ekendahl, 1999). Denna vård kan ges med stöd av Lag om vård av missbrukare i vissa fall (LVM).

Socialnämndernas allmänna skyldigheter vad gäller frivillig missbrukarvård regleras i Socialtjänstlagen (SoL) 5kap 9§. Hur denna vård ska genomföras säger dock lagen ingenting om utan är upp till respektive socialnämnd att avgöra.

3.2.2 Socialt stöd

Socialt stöd är ett mångdimensionellt begrepp som inte är helt enkelt att definiera. Olika forskare använder begreppet utifrån olika infallsvinklar. (Skårner, 2001) Vi har dock valt att utgå från hur Bernler m.fl. (1993) beskriver begreppet, vilket innebär att vi intar ett mer psykosocialt perspektiv. Författarna menar att aktiva handlingar måste ske i samspelet mellan människor för att det ska kunna kallas stöd, enbart sociala band eller relationer är inte tillräckliga fenomen för att utgöra stöd. De olika former av handlingar Bernler m.fl. (a.a.) omnämner är: instrumentellt stöd, kognitivt stöd, emotionellt stöd och nätverksstöd. *Instrumentellt stöd* innefattar problemlösning av både materiell och praktisk karaktär. *Kognitivt stöd* innebär en förmedling av kunskap genom till exempel råd och information. Det *emotionella stödet* handlar ofta om att finnas till hands känslomässigt, att lyssna, uppmuntra och bekräfta den andre. Med *nätverksstöd* avser författarna det stöd en individ får genom att känna att hon tillhör en gemenskap.

Vi menar att socialt stöd kan ses som en *del* av behandling men är *i sig inte* behandling. Det råder en uppfattning om att socialt stöd ibland ersätter annan hjälp, detta ofta i fall där annan behandling anses omöjlig (Bernler & Johnsson, 2001). Vi menar dock att socialt stöd inte nödvändigtvis ersätter annan hjälp, utan snarare är en förutsättning för annan behandling, även om socialt stöd är en hjälpform i sig.

Fortsättningsvis när vi talar om socialt stöd utgår vi från Bernler m.fl men vi särskiljer inte de olika formerna så som de gör utan använder socialt stöd som ett samlat begrepp.

4 TIDIGARE FORSKNING

Kring ämnesområdet missbruk finns en hel del tidigare studier. Även utvärderingar av olika behandlingsprogram och metoder för arbete inom missbrukarvård synes vara lätta att komma över. Vad vi dock haft svårigheter att finna är studier som berör den typ av verksamhet som Zonen är. Inte heller har vi funnit särskilt mycket litteratur kring relationen mellan socialarbetare i en sådan verksamhet och besökare i den målgrupp Zonens besökare tillhör. Att missbrukarvården förändrats till att prioritera öppenvårdsalternativ framför sluten vård är troligen ett av skälen till att undersökningar kring bland annat effektivitet ännu inte genomförts i särskilt stor utsträckning (Ekendahl, 1999).

Den forskning vi ändå valt att använda oss av har det gemensamt att den berör liknande målgrupper som de som återfinns på Zonen. Vi har också valt forskning som berör ett relationistiskt perspektiv. Vidare har vi funnit en undersökning om en någorlunda liknande verksamhet som berör själva nyttoaspekten av den typ av arbete som bedrivs i liknande verksamheter.

4.1 ”Mot dryckenskap”

Mot dryckenskap är en studie av alkoholister på gator och torg, en avhandling skriven 1978 av Tom Leissner. Vi har dock tagit del av en delvis omarbetad version av denna avhandling, utgiven 1982. I studien tar Leissner del av olika verksamheter riktade mot vad han kallar sociala alkoholister och utifrån symbolisk interaktionism och stämplingsteorin söker han förstå alkoholism och utifrån detta ge riktlinjer för socialarbetare som arbetar med just denna målgrupp. Denna avhandling har visserligen några år på nacken, men de slutsatser Leissner drar är fortfarande i allra högsta grad aktuella, och vi har inte funnit någon liknande studie gjord senare.

Leissner påpekar bland annat i studien att motivationsarbete är viktigt i arbetet med denna målgrupp och att detta är en av de stora uppgifterna för socialarbetare. Han ställer i samband med detta konstaterande frågan om en person med missbruksproblematik kan nås av ett sådant arbete, då denne är påverkad av alkohol. Han utgår dock ifrån att praktiskt taget hela tiden är möjligt, då han ser alkoholisten som rationellt handlande utifrån sina förutsättningar. Han menar vidare att förutsättningen för detta motivationsarbete är att alla dimridåer och falska skäl måste skingras, och att man ser på situationen så som den verkligen är, utan de masker han menar att alkoholisten använder sig av. Det handlar om att förstå men inte acceptera de lösningar alkoholisten tidigare valt för att komma ur sin situation, utan ställa krav på att han ska välja annorlunda.

Vidare pekar Leissner på att det finns andra alternativ än socialbyråverksamhet vid kontakt med denna målgrupp. Han menar att en decentralisering av arbetet till specialinriktade verksamheter är att föredra, så att varje individ får ”rätt” behandling på ”rätt” ställe. Här tar han upp en dagverksamhet han studerat som ett lyckat exempel på där kontakten mellan socialarbetare och klient blir mer naturlig. Genom denna naturlighet har man möjlighet att motivera och aktivera klienten till förändring, samtidigt som man här har möjlighet att ge den fundamentala hjälp man behöver ge denna målgrupp i fråga om mat, tvättmöjligheter och så vidare. Dessa basala behov behöver naturligtvis bli uppfyllda för att någon annan förändring ska vara möjlig. Leissner påtalar dock att personalen måste vara uppmärksam och skicklig så

att inte "gatulivet" smyger sig in i och tar över en sådan verksamhet. Kulturen och atmosfären måste vara frigörande om verksamheten ska fylla sin funktion.

4.2 Skilda världar?

Utifrån ett nätverksperspektiv har Skårner (2001) i denna avhandling studerat narkotikamissbrukares sociala relationer. Hon har, med begrepp hämtade från interaktionistisk socialpsykologi och systemtänkande, undersökt hur de sociala nätverken ser ut och vad de betyder för den gruppen av narkotikamissbrukare hon har valt att studera. Skårners undersökningsmetod var av kvalitativ art med intervjuer som verktyg för att samla in sitt material. Dessa intervjuer gjorde hon med individer med någon form av narkotikamissbruk och någon i deras nätverk samt den behandlare som för tillfället stod i kontakt med missbrukaren för att på detta vis få tre bilder av en och samma historia.

Vad Skårners avhandling framförallt visar är att missbrukare på intet sätt är en homogen grupp utan nätverken ser väldigt olika ut för de olika individerna och även dess betydelse varierar avsevärt. Det som dock framträder tydligt är att livet som narkotikamissbrukare innebär att leva i en social värld som är avskärmad från den "vanliga världen". Detta innebär att för att ta sig ur ett missbruk behöver man ha något som väntar i den "normala världen", alltså ett alternativ till missbrukarlivet.

Vad gäller de professionella relationerna mellan behandlare och klient visar studien på att dessa i flera fall saknar större betydelse, de professionella är mer eller mindre utbytbara och ointressanta för klienten. Vad som dock är gemensamt för klienterna är att de relationer som har en känslomässigt positiv betydelse återfinns inom narkomanvården och inte i den direkta socialtjänsten (alltså "socialbyrån"). Skårner menar att de professionella uppenbart kan bli viktiga personer i missbrukarens nätverk om relationen bygger på ömsesidighet och om den professionella kan se människan och inte bara missbruket, något alla informanter var överens om. Dessa positiva relationer kännetecknas av att klienten blir sedd och accepterad som den hon är och att den professionella har förståelse för villkoren i missbrukarens liv. Författaren menar att detta kan vara en orsak till att det är inom narkomanvården och inte i den direkta socialtjänsten man finner dessa "goda" relationer.

4.3 De Kristna Samfundens Nykterhetsorganisation – fältverksamheten RIA

Socialstyrelsen har i skriftserien *socialstyrelsen följer upp och utvärderar* (1994:8) låtit bedöma sex olika ideella organisationers insats och samhällsekonomisk nytta i sitt arbete med missbrukare. Skriften ger en översiktlig beskrivning över hur människor som på yrkesmässig väg kommer i kontakt med missbrukare ser på de ideella organisationernas arbete i den stad där de är verksamma. Verksamheterna har också själva skriftligen fått värdera sina insatser och nyttan man gör. Man har i undersökningen inte intervjuat de människor verksamheterna riktar sig till, vilket man uttrycker som en brist. En av de organisationer socialstyrelsen undersökt är De Kristna Samfundens Nykterhetsorganisation (DKSN) och en av deras delverksamheter: fältverksamheten RIA. RIA's arbete ser olika ut på olika orter men består bland annat av värmestugor, öppet hus, fältarbete, hembesök, läger, utfärder och någon form av psykosocialt behandlingsarbete. Av dem som besöker RIA (ca 20000 individer per år) är omkring 1/3 i riskzonen för tungt missbruk, 1/3 är tunga missbrukare av alkohol och resterande 1/3 är anhöriga till missbrukare eller människor med sociala och/eller psykiska problem. DKSN menar att deras främsta uppgift är att ta emot den grupp av missbrukare som av många ses som "hopplösa fall". Denna grupp saknar ofta ett socialt skyddsnät och har inte

sällan stora skador av sitt missbruk. Man menar själva att RIA haft goda resultat vad gäller rehabilitering även för denna grupp, som många gånger har ett antal misslyckade behandlingsprogram bakom sig.

Socialstyrelsens slutsatser vad gäller RIA's verksamhet är att denna är ett viktigt komplement till kommunala insatser och att den samhällsekonomiska nyttan är stor. Nästan samtliga intervjuade personer bedömer RIA's nytta som stor och man menar att om verksamheten skulle försvinna skulle konsekvenserna bli allvarliga. Dessa konsekvenser skulle kunna bestå i en ökad belastning för socialtjänsten och ökade "oroligheter" i lokalsamhället om målgruppen istället skulle vistas utomhus på offentliga platser. En annan fördel med organisationer av detta slag är att de når ut till målgrupper som socialtjänsten inte nödvändigtvis kommer i kontakt med och/eller kan hjälpa.

4.4 Uppbrott från missbruk

Hedin presenterar i *Könsperspektiv på missbruk* (2002) en studie hon genomfört som berör kvinnors uppbrott från ett missbruk, ur ett nätverks- och livsmönsterperspektiv. Studien bestod av intervjuer med ett antal kvinnor där de utifrån sin egen historia fick berätta kring sitt uppbrott från missbruket och vilka beståndsdelar som var viktiga i deras liv i samband med detta. De fick också rita en nätverkskarta där de beskrev vilka personer som var viktiga i processen att sluta missbruka och vilken betydelse det sociala stöd de erhållit haft i sammanhanget. Hedin refererar till Fuchs Ebaugh's generella teori kring uppbrott ur centrala livsroller och det är utifrån dessa begrepp hon sedan kategoriserar kvinnornas berättelser.

Vad Hedin menar är mest framträdande i hennes intervjumaterial, när det gäller sociala stödrelationer med professionella, är berättelserna kring det verksamma stöd dessa erbjudit, både kognitivt, emotionellt och rent praktiskt. Vad som gjort detta stöd så verksamt ter sig vara att det byggt på ärlighet, engagemang och tillit från de professionellas sida. Dessa relationer har varit otvivelaktigt viktiga för kvinnorna i deras uppbrott från missbruk, både för kvinnornas arbete med sig själv och för att tillgodose vissa grundresurser som varit nödvändiga för förändringen. Dessa grundresurser består i egen bostad, meningsfullt arbete eller sysselsättning och inkomst för försörjningen. Hedin menar att dessa komponenter under och efter själva vändpunkten för kvinnorna nästintill blivit en fixering, då de symboliskt står för en sorts normalitet. Kvinnorna beskriver dessa grundresurser som viktiga både för att skapa ett vardagsliv med rutiner, för att undvika den negativa bild omgivningen ofta har av dem och för att stärka deras självförtroende och därigenom främja den "nya" identitetsutvecklingen.

5 TEORETISK REFERENSRAM

5.1 Fokus på det friska – ett salutogent perspektiv

Vi har valt att använda oss av Aaron Antonovskys teori om Känsla av sammanhang (KASAM). Den salutogena modellen Antonovsky formulerade på slutet av 1970-talet fokuserar på de faktorer som främjar hälsa (salutogent synsätt) istället för att titta på dem som snarare framkallar ohälsa (patologiskt synsätt). Det var således inte studier av sjukdomar som intresserade Antonovsky, han var snarare inriktad på det han kallade *generella motståndsresurser* (GMR). Dessa menade Antonovsky kunde bestå av sådant som jagstyrka, pengar, kulturell stabilitet, socialt stöd och liknande. Den gemensamma nämnaren är att de är faktorer som kan ge kraft att hantera och bekämpa olika stressorer i livet. Ur önskan att ta reda på vad det är för olika motståndsresurser som hjälper människan att klara de stressorer vi utsätts för i livet utvecklades begreppet KASAM. Antonovsky menade att det alla GMR hade gemensamt var att de hjälpte till att göra stressorerna begripliga. Genom att vi kontinuerligt får förståelse för stressorerna skapas med tiden en *känsla av sammanhang*. Denna KASAM definierar Antonovsky på följande sätt;

”Känslan av sammanhang är en global hållning som uttrycker i vilken utsträckning man har en genomträngande och varaktig men dynamisk känsla av tillit till att (1) de stimuli som härrör från ens inre och yttre värld under livets gång är strukturerade, förutsägbara och begripliga, (2) de resurser som krävs för att man skall kunna möta de krav som dessa stimuli ställer på en finns tillgängliga, och (3) dessa krav är utmaningar, värda investeringar och engagemang” (Antonovsky 1991, sid. 41).

Begriplighet handlar om i vilken grad man uppfattar yttre och inre stimuli som förnuftsmässigt gripbara, som information är strukturerad, ordnad, sammanhängande och tydlig snarare än oväntad, slumpmässig kaotisk och oförklarlig. Om en människa har en hög känsla av begriplighet förväntar hon sig att de olika stimuli hon kan komma att stöta på framgent är förutsägbara, eller att de i alla fall går att förklara och ordna. Rent kognitivt menar Antonovsky att detta kan kallas ”en stabil förmåga att bedöma verkligheten” och känslomässigt kan det formuleras som att ha en förmåga att kunna tänka att ”saker och ting kommer att ordna sig”. (Antonovsky 1991)

Hanterbarhet handlar om i vilken utsträckning man upplever att det finns resurser att disponera och att man med hjälp av dessa kan hantera de krav som kommer av de stimuli som man kan attackeras av i livet. De resurser man upplever sig ha till sitt förfogande kan vara sådana som är under ens egen kontroll eller av andra behöriga som man känner att man hyser tillit till. Dessa behöriga andra kan till exempel vara ens partner, kolleger, Gud, en läkare och vänner och så vidare. Men en hög känsla av hanterbarhet kommer man inte att anse att man blir orättvist behandlad av livet eller känna sig som ett offer för omständigheter som drabbar en. Man är medveten om att svåra saker kan inträffa men man vet också om att när de gör det så kommer man att kunna reda sig och ta sig ur sorgen igen. (a.a.)

Meningsfullhet betraktas som en motivationskomponent som handlar om i vilken grad man upplever att det finns en känslomässig innebörd med livet och att i alla fall vissa av de krav och problem som livet bär med sig och ställer en inför är värda att engagera sig och investera i. Det handlar här om att försöka se dessa krav och problem som utmaningar som hör livet till och därmed bör välkomnas snarare än att se dem som bördor man hellre skulle vilja vara

förutan. Om man har en hög känsla av meningsfullhet och tvingas erfara olyckliga upplevelser drar man sig inte för att konfronteras med det svåra och man försöker söka en mening med det inträffade och fokuserar på att ta sig igenom det med värdigheten i behåll. (Antonovsky 1991)

Dessa tre komponenter är rent teoretiskt åtskiljbara men en välfungerande problemlösning är beroende av KASAM i sin helhet. Hur en persons KASAM ser ut kan förändras och påverkas under hela livet men det är i det tidiga vuxenlivet som dess kontinuitet blir mer eller mindre varaktigt. (Antonovsky 1991)

Att en människa anses ha hög KASAM betyder inte per automatik att de upplever att allt i livet är högst begripligt, hanterbart och meningsfullt och att man kommer att kunna lösa alla problem man ställs inför. Detta beror delvis på att ens KASAM inte påverkas av sådana saker som man inte har något intresse av. Däremot kan ens KASAM öka och därmed ge bättre förutsättningar att lösa problem om man har saker i livet som man upplever som viktiga och att de i så fall upplevs som begripliga, hanterbara och meningsfulla. (Antonovsky 1991)

5.2 Fokus på relationer - det mellanmänniska

Precis som Bernler & Johnsson (2001) menar är det som att läsa poesi när man läser de skrifter Martin Buber har producerat. Texterna är skrivna med ett språk som gör att de näst intill framstår som dikter, och då det i och med detta blir väldigt abstrakt kan det vara svårt att omvandla hans tankar till den konkreta verkligheten. Trots detta är hans socialfilosofiska beskrivningar av många relationistiska fenomen användbara och högst relevanta inom socialt arbete. Bubers var en renodlad humanist och hans texter behandlar många existentiella teman, ofta utifrån religiösa och filosofiska perspektiv (Biemann,2002).

Buber har bland annat försökt fånga ”essensen” hos människan, och kallar den kunskap som beskriver inte bara delar av henne, utan helheten, som ett sammansatt väsen för ”filosofisk antropologi”. Grunden för denna kunskap om människan finner han inom det han beskriver som fenomen på det mellanmänniska området. Buber menar att människors samvaro med varandra kan vara av två olika slag, antingen ”det sociala” eller ”det mellanmänniska” och skillnaden emellan dessa är att man i den första vänder sig till den andra som subjekt till objekt, eller som Jag-Det medan man i den andra möts som två subjekt, som Jag-Du. Dessa två förhållningssätt är inte jämförbara, utan skiljer sig i sitt väsen från varandra. Det sociala samspelet, som vi vanligen möts i, är mer en yttre relation som bestäms av kontexter och roller, medan det mellanmänniska är ett fenomen som uppstår till och från mellan människor och som kännetecknas av en sorts avsiktslös förbundenhet. (Buber, 2005) Det Buber således beskriver med det mellanmänniska är inte något fenomen som uppstår inom vare sig den ena eller andra människan i detta möte, utan något som sker i verkligheten *mellan* dessa. Denna sfär tar sig uttryck i ett mångfaldigt sätt i det man kallar för det dialogiska och förutsätter därmed i princip båda parter delaktighet och ömsesidighet. (Buber, 1995). Det handlar alltså, något enklare uttryckt, om ett ömsesidigt samspel mellan två människor där båda är helt och hållet närvarande och ser den andre så som den verkligen är, bakom eventuella roller och annat som kan ”störa” samspelet och där ingen försöker påtvinga den andre sin egen åsikt.

För mänskligt liv erfordras både de relationstyper eller förhållningssätt i tillvaron Buber kallar Jag-Det relationer och Jag-Du relationer och dessa har ett komplementärt förhållande till varandra. Den grundläggande av dessa är dock Jag-Du relationen, då denna ger uttryck för den mänskliga existensen som blir till i relation till andra människor. Det är i denna typ av relation vi upplever och skapar gemenskap och det är endast i dessa vi kan förändras som personer. I Jag-Det relationen kan vi däremot utveckla och förändra våra roller och funktioner, då vi ställer den andre utanför, som ett objekt, som vi analyserar och möjligen även behandlar. Blomdahl Frej (i Blomdahl Frej & Eriksson red, 1998) menar att det utan denna pendling mellan positioner inte kan uppstå någon vetenskaplig kunskap om samhället och människan.

Även Bernler & Johnsson (2001) uppmärksammar denna ”dubbelhet”, både som ett mänskligt fenomen men framförallt som ett viktigt karaktärsdrag i en behandlingsrelation. Författarna menar att om man bara möter klienten med sina ”vackra” sidor och döljer andra så möter man heller inte den andre, på riktigt. Därmed inte sagt att ”utspelen” av behandlarens känslor får bli dominerande så att relationen egoistiskt blir till för honom/henne istället för klienten. Men inte heller kan behandlaren dölja sin egen person så mycket att den andre blir enbart ett objekt. Författarna menar att en måttlighet av både egoism och altruism är det som är funktionellt, och en förmåga att kunna växla mellan positionerna Jag-Du och Jag-Det och att kunna erkänna båda relationerna inför klienten, samtidigt, är det som blir verksamt i en behandlingsrelation. Vi måste således i mötet mellan klient och behandlare kunna erkänna både vår professionalitet och mänsklighet. (a.a.)

Påverkansmöjligheter i det mellanmänskliga

Ovanstående dialogiska förhållningssätt använde sig Buber av i sitt pedagogiska arbete med ungdomar och vuxna, varför man i en fri tolkning skulle kunna kalla detta för socialpedagogik. Detta gör Blomdahl Frej (i Blomdahl Frej & Eriksson, 1998) och menar att ett arbete med denna karaktär lämpar sig särskilt väl inom omsorgsarbete där man ibland måste ta över beslut och aktioner från klienterna och därför då ser dem som objekt men ändå bör ha grundhållningen att se den andre som ett subjekt och upprätthålla en Jag-Du relation. Författaren menar att det inom social omsorg och socialpedagogiskt arbete finns ett större utrymme för relationer av detta slag än vad det finns i den mer traditionella socialtjänsten (i betydelsen socialbyrå) där man har myndighetsutövarens roll att utöva. (a.a.) I den rena myndighetsutövningen finns inte sällan villkor uppställda som måste följas varvid socialarbetaren måste försöka påverka klienten i en viss riktning, vilket per automatik då leder till en relation av slaget Jag-Det. Den påverkan man gör på en annan människa i en Jag-Du relation är däremot av det slag att ingen försöker påtvinga den andre sina åsikter utan snarare väcker en redan befintlig önskan om att ”göra annorlunda” och växa. Buber kallar denna typ av påverkan pedagogik och pedagogen ger då denna hjälp bara genom ett genuint möte som frigör kraft för växande hos den andre, just för att denna kraft finns hos pedagogen själv (Buber, 1995).

6 METOD

6.1 DESIGN

Vi valde att genomföra en kvalitativ studie med deltagande observationer och semistrukturerade djupintervjuer då vi ansåg att detta skulle besvara våra problemformuleringar bäst. Kvale (1997) menar att: ”en allsidig förståelse av kulturella situationer förvärras mer genom fältstudier och deltagande observation än genom intervjuer(a.a. sid. 256)”. Vi valde dock att kombinera de båda metoderna då vi var av tron att detta skulle hjälpa oss att fånga svaren på våra frågeställningar på ett bättre sätt än om vi bara hade använt oss av en av metoderna. Det är primärt intervjumaterialet som utgör grunden för vårt analysmaterial, de observationer som genomfördes utgör mer ett komplement till intervjuerna. Vi upplever att dessa har hjälpt oss att förstå och tolka den kontext besökarna befinner sig och varför de har svarat som de har gjort på våra frågor i intervjuerna. Vi genomförde intervjuer med både besökarna i Zonens verksamhet samt med personalen som arbetar där, detta för att få ett så brett perspektiv på vårt material som möjligt. Målet med kvalitativa intervjuer är enligt Kvale (a.a.) att få nyanserade beskrivningar av diverse kvalitativa aspekter av intervjupersonens livsvärld. En kvalitativ studie kan mäta den subjektiva upplevelsen på ett sätt som vi inte anser att en kvantitativ metodansats hade kunnat göra. Fördelen med en semistrukturerad intervju är att den lämnar utrymme för respondenten att utveckla sina svar, då frågorna är öppna, samtidigt som intervjun har en tydlig struktur. Vårt mål var att använda intervjuerna till att exemplifiera och belysa snarare än att generalisera vilket en kvantitativ metodansats hade kunnat leda till (Svenning, 1997). Våra frågor var av den arten att ett semistrukturerat intervjuförfarande skulle ge de bästa förutsättningarna för att få svar på våra frågor. Vi ville lämna utrymme för respondenten att reflektera och utveckla sina tankar under intervjuens gång, samtidigt som vi ville ha en mall med frågor att utgå ifrån (Denscombe, 2000).

Att vi har valt att använda oss av intervjuer med besökare, med personal och deltagande observationer är ett sätt att genom triangulering av datainsamling öka säkerheten och trovärdigheten under datainsamlingen och analysen (Larsson, 2005).

6.2 URVAL

Några veckor innan vi avsåg börja samla information formulerade vi ett informationsbrev om den studie vi hade tänkt genomföra på Zonen. I detta brev presenterade vi lite kort vilka vi är och vad vi hade som avsikt att undersöka, hur vi skulle gå tillväga och vad syftet med studien var. Vidare bad vi de som intresserade att höra av sig till någon i personalen på Zonen. Denna information sattes upp på anslagstavlan i lokalen och låg även tillgänglig i de olika utrymmen som besökarna vistas i då de är på Zonen. Vi valde även att i detta skede vistas i verksamheten för att personligen kunna informera om studien och kanske på så sätt få fler att anmäla sitt intresse för deltagande. Vi tillfrågade dock ej besökarna själva utan informerade dem endast om studien. Kriterierna för urvalet av intervjupersoner vi hade var att de skall ha kommit till Zonens verksamhet mer eller mindre frekvent under det senaste året, dock skulle de ha besökt Zonen vid minst fem tillfällen. Detta för att de skulle ha haft en möjlighet att bilda sig en uppfattning om verksamheten och dess betydelse för dem. Vidare skulle de ha ett pågående missbruk eller ha haft det tidigare. Några av respondenterna tillfrågades av personal och några anmälde själva sitt intresse för deltagande. Urvalet för personalen blev av naturliga skäl att de få som är anställda i verksamheten kom att intervjuas.

Vi hade som ambition att intervjua ungefär 8 besökare och 3 personal. Vi hade 3 personer som hade meddelat sitt intresse kvar att intervjua när vi blev varse att detta inte skulle kunna ske inom den tidsram vi hade att disponera. Dessa tre personer hade av olika anledningar inte dykt upp på Zonen under den tid vi hade avsatt för att försöka genomföra intervjuer med just dem. Detta är således orsaken till att vi fick nöja oss med att intervjua 5 besökare istället för de 8 vi initialt hade för avsikt att göra.

6.3 GENOMFÖRANDE

Alla intervjuer genomfördes i Zonens lokaler. Dessa lokaler beredde oss möjlighet att sitta i ett rum avskilt från den öppna verksamheten så att den vi intervjuade inte behövde bli störd av att andra människor var i närheten under intervjun. Detta för att bygga upp en trygg atmosfär där respondenten kunde känna sig fri att tala om sina känslor och upplevelser (Kvale, 1997). Vi föreslog detta rum för respondenterna men gav dem möjlighet att föreslå andra alternativ som kändes bättre för dem, vilket en person gjorde och denne intervjuades således i ett rum där även andra besökare befann sig vid intervjutillfället. Vi valde att genomföra intervjuerna på det sätt att en av oss ställde frågorna och den andre förde anteckningar och inflikade med ytterligare frågor och kommentarer under intervjuens gång. Vi valde aktivt att det var den av oss som har arbetat i verksamheten som skulle ställa de primära frågorna då vi var av tron att de intervjuade skulle känna sig tryggare och ha lättare att vara öppna i sina svar då de redan har en relation till denne person. Detta är något vi även i retrospekt tror underlättade och främjade kvalitén på våra intervjuer. Vidare bestämdes inga tider för intervjuerna då målgruppen på Zonen många gånger har svårt att hålla koll på bokade tider och eventuellt skulle utebli. Istället valde vi att fånga dem i stunden, då de sa sig vara villiga att delta.

De deltagande observationerna har bedrivits under cirka tio tillfällen då vi har befunnit oss i verksamheten för att informera om den studie vi ville genomföra, samt under tiden vi har sökt personer att intervjua. Vi har under åtskilliga timmar befunnit oss i verksamheten och kom att bli accepterade som deltagare och observatörer i den grupp av besökare som under dessa dagar befann sig i verksamheten. Den tid som spenderades på Zonen beredde oss möjlighet att se hur de olika relationerna deltagare och personal emellan utkristalliserar sig och hur besökarna nyttjar de resurser Zonen ställer till deras förfogande. Vi har löpande fört anteckningar över sådant som vi har funnit vara intressant att ta upp i vår studie. Vårt deltagande gav oss många intressanta och givande samtal över flertalet koppar kaffe på ett mer naturligt och avslappnat sätt än vad vi kunde uppnå i intervjusituationerna.

6.4 ANALYSMODELL

”En kvalitativ analys kan göras på många olika sätt men en viktig princip är att undersökaren bör prova alternativa tolkningar och ge argument för varför en viss tolkning är mer rättvisande än en annan” (Larsson, 2005. s.99).

De teorier vi har valt att använda som analysverktyg ger utrymme att tolka det insamlade materialet ur olika perspektiv så att vi fått en nyanserad bild av det vi har studerat. Genom att använda oss av olika teorier som har skilda sätt att se på olika fenomen så var vi inte tvungna att vara så ”snäva” i vår analys utan kunde resonera kring materialet utifrån flera olika perspektiv. Då det enligt Kvale (1997) råder ett sammanhang mellan beskrivning och tolkning som är obrutet kommer analysen att ske löpande genom hela studien. En stor del av analysen ägde rum redan under intervjun eftersom det pågår en tolkningsprocess av det respondenten säger och gör. Här fick vi möjlighet att klargöra om vi har tolkat det respondenten sade rätt,

genom att ställa följdfrågor. Vår analysdel är uppbyggd på det sätt att vi analyserar löpande i texten. Vi har använt oss av citat från intervjuerna och analyserat löpande utifrån de teman som frågeställningarna var uppbyggda kring. Då vi redogör för personalens bild av besökarna så är denna inte av de fem specifika individer vi intervjuat utan av gruppen av besökare i stort. Vi har således inte ställt några frågor till personalen rörande just de besökare vi intervjuat utan snarare om verksamhetens målgrupp generellt.

Vi har tolkat intervjuerna utifrån ett hermeneutiskt tolkningssätt. Detta innebär att vi har haft ett perspektiv på det som undersöks och vi har tolkat intervjuerna ur detta perspektiv. Enligt Gilje & Grimen(1995) kan vi inte tolka någonting utan att vi förstår det mot bakgrund av vissa givna förutsättningar. Vi har således alltid någon form av förförståelse med oss in i det sammanhang som vi skall tolka i. Utan denna/dessa skulle vi inte veta vad vi skulle leta efter i materialet vi skall tolka.

Vi har tittat efter saker som inte nödvändigtvis var explicit uttalade och efter samband som kanske inte framträdde vid en första anblick av texten. Hermeneutiken belyser dialogen mellan oss och respondenten som ligger till grund för de intervjutexter som vi sedan skall tolka och tydliggör sedan den process där intervjutexterna tolkas. Enligt Kvale (1997) sker tolkningen av meningen i en "hermeneutisk cirkel". Detta innebär att vi tolkat de enskilda delarna av intervjuerna utifrån den helhet de är en del av. Betydelsen av de enskilda delarna kan förändras utifrån helheten likväl som helheten kan få en annan betydelse utifrån de enskilda studerade delarna och så vidare. Det sker således en ständig växling mellan delar och helhet i den hermeneutiska cirkeln. Vi tycker oss ha provat tolkningen av de olika deltolkningarna mot tolkningen av intervjun i sin helhet och vice versa.

6.5 FÖRFÖRSTÅELSE

Valet av missbruk som ämnesområde för vår uppsats föreföll sig vara självklart då vi båda är genuint intresserade av frågor som rör detta. I och med detta intresse anser vi oss ha tillskansat oss en viss allmän kunskap kring fenomenet missbruk. Denna kunskap har varit ett redskap under hela arbetets gång, från skapandet av frågeställningar, under genomförandet av intervjuerna till slutdiskussionen och har troligtvis präglat vår undersökning. Vi såg processen med att skriva en c-uppsats som ett sätt att fördjupa dessa kunskaper.

6.6 LITTERATURSÖKNING

Vi inledde vår litteratursökning med sökord som; *missbruk, professionella relationer, relationer, öppenvård, alkohol, alkoholism, behandling, missbruksbehandling, frivilligorganisationer, nätverk, stöd, socialt stöd* och deras engelska motsvarigheter i de databaser som finns tillgängliga vid Göteborgs universitets bibliotek. Vi gjorde också artikelsökningar i *Socialvetenskaplig tidskrift* och *Socionomen* samt på Socialstyrelsens hemsida. Dessa sökningar gav oss inte särskilt mycket relevant material. Detta kan bero på att vi med våra sökord inte lyckats ringa in området eller så finns det inte särskilt mycket forskning kring vårt specifika område. Detta är något som det material vi har fått tag på vittnar om. Den litteratur vi initialt kom över gav dock uppslag till annat material, genom till exempel de referenser de angivit. Detta tillsammans med tips från vår handledare gav oss materialet som vi valt att presentera nedan. Man kan således säga att vårt material vuxit fram ad hoc och detta upplever vi ha varit en lärorik process i sig.

6.7 ETISKA ÖVERVÄGANDEN

Innan intervjuerna började informerade vi de deltagande om att vår uppsats kommer att finnas tillgänglig för andra studenter då den är en offentlig handling men att vi skulle göra allt vi kunde för att avpersonifiera dem och därmed stärka deras anonymitet. Detta var inget problem för någon av de deltagande. Vi bad även alla om lov att få använda oss av en diktafon under intervjuerna och förklarade att det inspelade materialet skulle raderas så snart det var transkriberat. Inte heller detta utgjorde något hinder för deltagarna.

Då endast ett fåtal besökare medverkade i studien så kan det komma att bli svårt att garantera deras anonymitet då andra som läser studien kanske kan identifiera intervjupersonen vilket gjort det forskningsetiska kravet på *konfidentialitet* (www.codex.uu.se) svårt att uppfylla. Detta är något som gäller även personalgruppen som endast består av tre personer. Det är även så att många av besökarna känner varandra ganska väl då de umgås i samma kretsar i en liten kommun vilket även det kan göra att de har lättare att identifiera varandra i det färdiga materialet. Detta togs upp med alla medverkande i studien innan intervjuerna gjordes så att de hade en möjlighet att tacka nej. Att få detta *samtycke* var av största vikt för att kunna genomföra studien (a.a.). I de forskningsetiska grundkraven ingår också att *informera* deltagarna om studiens syfte, vilket vi gjorde (a.a.). Vidare, utifrån vetenskapsrådets *nyttjandekrav* informerade vi alla om att deltagandet var högst frivilligt och inte kommer att ha någon påverkan av eller på deras eventuella kontakter med socialtjänsten eller andra myndigheter i övrigt (www.codex.uu.se). Det inspelade materialet raderades så snart det inte längre behövdes för studiens syfte.

Ett annat etiskt dilemma vi behövde reflektera över och ta ställning till var det faktum att många av dem som kommer till Zonen är under påverkan av olika droger då de befinner sig i lokalerna. En del av dem som besöker verksamheten är under drogpåverkan i olika grad under den största delen av dagen och de gör således inget undantag från detta då de besöker verksamheten. Vissa var således påverkade då de tillfrågades om de ville delta i studien. Likaså var några påverkade i olika utsträckning under intervjutillfället. Här var vi alltså tvungna att ta ställning till om vi ansåg att det var ”rätt” att tillfråga dem om de ville delta då de var påverkade eftersom de i detta tillstånd kan anses vara ”oklara” i sina tankar och att detta kunde komma att påverka deras beslut om deltagande och likaså kunde det påverka hur de svarade på våra frågor i intervjun. Då vi ville veta hur besökarna tänker och känner kring våra frågor och då det drogpåverkade tillståndet är det de oftast tänker och känner i så menar vi att detta fångar deras ”sanning” på ett sätt som vi inte tror hade kunnat fångas då de är drogfria. Detta är dock omständigheter som kräver reflektion och etiska överväganden.

Något vi även behövde ta hänsyn till är det faktum att en av oss redan är bekant med några av de personer vi har studerat eftersom en av oss har arbetat i verksamheten under en tid och även kommer att göra det framgent. Detta kan leda till något av en rollkonflikt både för henne och respondenterna och var viktigt att tydliggöra för dem att hon inte var där som en representant för socialtjänsten och att deras deltagande eller icke-deltagande inte kommer att påverka dem i deras relation till Zonen eller handläggare på socialkontoret. Något som hade kunnat påverka hur fria vi kände oss i frågeställningarna till personalen är det faktum att en av oss ibland vikarierar i verksamheten och därför kan ha intresse av att bibehålla goda relationer till personalen. Att ställa kritiska frågor om personalens arbete är något som eventuellt hade kunnat väcka anstöt och påverka relationerna men vi upplever inte att detta var ett problem och kände oss således helt fria i våra frågor i intervjusituationen. Vidare är det viktigt att det inte var hon som arbetat i verksamheten själv som tillfrågade besökarna om de ville delta då

de kunde uppleva det som svårt att säga nej till henne personligen eftersom de redan har en etablerad relation till varandra.

7 RESULTAT OCH ANALYS

7.1 ALLMÄNT OM BESÖKARNAS SITUATION

De besökare vi intervjuat är alla män mellan 52 och 60 år. Deras boendesituation skiljer sig åt markant, allt från bostadsrätt till att helt sakna boende. Tre av de intervjuade har dock ett stabilt boende. Två besökare lever tillsammans med en partner som också deltar i Zonens verksamhet medan tre besökare lever ensamma. Av de fem besökarna medger två ett pågående bruk av narkotika. Utifrån våra deltagande observationer är vi dock relativt övertygade om att åtminstone två till av de intervjuade besökarna är aktiva missbrukare. Samtliga intervjuade besöker verksamheten frekvent och har så gjort allt emellan ett halvår och åtta år, de flesta av dem har dock stått i relation till verksamheten i över fyra år. De intervjuade kommer till Zonen i princip på daglig basis och stannar under nästan hela öppettiden. Två av besökarna fick kännedom om Zonen via andra verksamheter riktade till målgruppen, resterande har börjat delta i verksamheten genom att de haft bekanta som rekommenderat dem att följa med till Zonen.

Förstörda sociala relationer

De flesta av besökarna vi intervjuat menar att en konsekvens av missbruket är att vänner och familj tagit avstånd från dem och att detta skedde långt tillbaka i tiden. Därför menar de att missbruket idag inte längre får några konsekvenser för deras sociala relationer då de personer de idag har i sitt nätverk främst består av andra missbrukare eller professionella vilka de säger sig kunna lita på. Vissa ger ändå i samma andetag uttryck för att missbruket lett till ett utanförskap i samhället. Ingen av besökarna säger sig önska ytterligare personer i sitt nätverk att kunna vända sig till, och ingen av dem kan heller se att det finns någon mer som skulle ha möjlighet att hjälpa dem med något.

Mångårigt missbruk

Personalens beskrivning av besökarna är att det hos dem finns olika sorters missbruk som många gånger har pågått under lång tid, inte sällan mellan 30-40 år. Det finns dem av besökarna som "hankar sig fram" hyfsat men de allra flesta beskrivs som trasiga människor som står allra längst ifrån "samhället". Besökarna tillhör inte den "kategorin" av missbrukare som använder droger för att uppleva "kickar" utan snarare handlar det om självmedicinering och bruk för att överhuvudtaget lyckas komma ur sängen på morgonen. Personalen uttrycker att den grupp Zonen når med sin verksamhet är dem som i folkmun kallas för "a-lagare", den stora gruppen missbrukare som åtminstone till viss del försöker dölja sitt missbruk deltar inte i verksamheten. De allra flesta besökare är inte arbetsföra på grund av ett långvarigt missbruk. Många av dem är troligen inte aktuella för arbetsmarknaden heller framgent. De vanligaste preferensdrogerna hos besökarna är alkohol, amfetamin, hasch och bensodiazepiner.

Många ensamma

Vad gäller besökarnas sociala situation beskriver personalen denna som "torftig". Många är väldigt ensamma och har ingen att vända sig till om man behöver hjälp med något, vare sig av praktisk eller känslomässig karaktär. En del har barn som man träffar ibland men i övrigt har besökarna oftast ingen kontakt med sina familjer eller någon annan form av nätverk. Dem de

umgås med är istället andra missbrukare. En stor del av besökarna står inte i kontakt med socialtjänsten utan ”slår sig fram” på egen hand. Att de väljer bort kontakten med socialtjänsten tror personalen kan bero på en ”skräck” för att stå i en behovsposition till en myndighet och denna myndighets krav på en motprestation man inte anser sig kunna leva upp till. Inte sällan beror detta på dåliga erfarenheter av tidigare kontakter med myndigheter av olika slag.

En utsatt grupp

Både vi och personalen upplever besökarna som en oerhört utsatt grupp fysiskt, psykiskt, socialt, ekonomiskt osv. De är en grupp av människor som lever i periferin till det övriga samhället, även om det också finns undantag från detta bland besökarna. Till vår förvåning verkar dock inte besökarna själva uppfatta sin situation på detta sätt. De anser sig få det sociala stöd de behöver och tycker själva att de klarar sig ganska bra. De ser inte sitt missbruk som något större problem och även om de uttrycker svårigheter med sin bostadssituation och ekonomin så är inte detta något som får en central plats i deras berättelser. Vår tanke kring detta är att besökarna har levt under dessa premisser under så lång tid att detta blivit normalt. Vi tror utifrån intervjuerna att det har funnits en tid i besökarnas liv då de har upplevt ett större missnöje över sin situation men att de med tiden har kommit till ett stilla accepterande av sakernas tillstånd. Vi upplever, även utifrån våra observationer, hos besökarna någon slags uppgivenhet där man slutat tro och hoppas på ett annorlunda liv. Detta tror vi kan vara ytterligare ett skäl till att många som besöker verksamheten inte önskar någon kontakt med socialtjänsten. De har genomgått diverse åtgärder och behandlingar genom åren vilket inte fått dem att bryta upp från sitt missbruk, vår uppfattning är att detta är en bidragande orsak till att man tappat hoppet om en annorlunda vardag.

Den beskrivna uppgivenheten hos besökarna ger att personalen inte säger sig bedriva något direkt behandlingsarbete på Zonen. Arbetet handlar ofta om att lindra skadeverkningarna av missbruket och att agera som någon slags ”stötdämpare”. Personalen uttrycker att det man främst erbjuder är socialt stöd i vardagen, men man försöker också arbeta med motivation och återfallsprevention, även om inte detta sker under strukturerade former. Det handlar ofta om att fånga upp motivationsarbetet i en ”här-och-nu situation”, vilket personalen menar skulle kunna ses som en form av behandling.

7.2 ZONENS BETYDELSE FÖR DEN ENSKILDE BESÖKAREN

Gratis kaffe och goda mackor

När vi frågar besökarna varför de kommer till Zonen nämner alla skämtsamt gratis kaffe och smörgåsar. Det kan låta trivalt att lägga tyngden på fikaten men vi tolkar det som att just kaffet och smörgåsarna har ett symbolvärde för besökarna. Visst är det så att många besökare har det så illa ställt ekonomiskt att de faktiskt behöver maten men denna symboliserar också en sorts tillhörighet, att fika tillsammans är ett sätt att mötas på ett naturligt sätt. Samtliga besökare uttrycker att ett viktigt skäl till att de kommer till Zonen är den sociala gemenskapen man där får. De säger att alternativet hade varit att sitta hemma, ofta ensam, så Zonen blir för dem ett ställe att träffa människor: *”Man kan ta sig en frukost här istället för att sitta ensam hemma. Då går jag hellre hit.”* Två av de intervjuade besökarna uttrycker också att den kontinuitet det innebär att ha en fast punkt att gå till på dagarna är det absolut främsta skälet att man besöker verksamheten, och för dem likställs Zonen mer eller mindre med ett arbete. Dessa besökare

menar att de om de inte hade haft Zonen att komma till inte vet vad de hade gjort med sina dagar: *"Kontinuiteten här får jag inte någon annanstans. Det är för djävligt om det skulle vara stängt en torsdag liksom, det går inte. Helst skulle det vara öppet sju dagar i veckan. Under helgerna, jul och så, då blir det väldigt jobbigt"*. En annan besökare säger: *"Det är en fast punkt att gå till. Annars vet jag inte vad jag skulle göra, bara gå och dra. Om inte Zonen fanns hade jag inte vetat vart jag skulle gå när jag vaknade på morgonen. Nä, det hade inte varit bra"*.

Uppgivenhet

Det står klart att verksamheten är av oerhörd betydelse för några av besökarna, även om alla inte uttrycker det lika tydligt. Några menar att Zonens verksamhet inte påverkar deras liv något nämnvärt, samtidigt som de dock påtalar att för vissa andra är den väldigt viktig. Dessa besökare minimerar i intervjun sina egna behov av verksamheten men de framhåller ändå vikten av att den finns "för alla andra". Att man uttrycker sig så är något vi reflekterat över, eftersom vi under de dagar vi har deltagit i verksamheten sett att detta är några av Zonens mest frekventa besökare, och vi som betraktare ser ändå deras behov av de resurser som finns i verksamheten. Detta tror vi kan hänga ihop med uppgivenheten vi tidigare nämnt, om man inte ser att man kan förändra sin situation, och faktiskt har funnit sig till rätta i den och accepterar sakernas tillstånd så menar vi att man därför inte uttrycker ett behov. Känslan av hopplöshet kan tolkas som att besökarna generellt har en relativt låg känsla av sammanhang (Antonovsky, 1991). Känslan av begriplighet, att "saker och ting kommer att ordna sig", verkar hos de intervjuade besökarna nästan sakna betydelse, vilket kan tolkas som att det inte finns någon tilltro till att livet faktiskt kan förändras. Kanske framförallt känslan av meningsfullhet (a.a.) ter sig vara låg hos de intervjuade besökarna. Vår tolkning är att besökarna inte upplever att de problem livet fört med sig är värda att engagera sig i utan man ser dem snarare som bördor man hellre skulle vara utan. Meningsfullhet kan ses som en motivationskomponent, en sorts förmåga som gör att en individ vill "kämpa på", och även om vi tror att denna känsla funnits i större utsträckning tidigare hos besökarna så tycker vi oss se och förstå utifrån våra intervjuer att den reducerats efter år av missbruk och de motgångar och problem detta fört med sig. Vad gäller aspekten av KASAM som rör hanterbarhet (a.a.), att man upplever sig ha resurser att disponera över i en eventuell kris, uttrycker samtliga intervjuade en något högre känsla av, menar vi. De säger sig alla ha tillitsfulla relationer till andra människor som de anser ger dem stöd nog om detta skulle behövas. Besökarna uttrycker dock att dessa betydelsefulla människor ofta också har en missbruksproblematik, vilket i våra ögon torde försvåra deras stöttande funktion.

En social arena för diskussion och möten

Andra besökare uttrycker djupare behov av verksamheten: *"Jag skulle vilja säga att Zonen påverkar mitt liv så att jag är vid liv. Jag tror inte jag hade varit det annars, skulle inte klarat mig. Jag vet flera situationer som har varit under åren där det har varit skillnaden mellan liv och död. Det här med smörgåsarna till exempel, även om det bara är några smörgåsar så ger det att förtvivlan aldrig riktigt bryter ut. Paniken kommer inte för jag vet att, fan, jag överlever ju! Jag kan inte nog överdriva Zonens betydelse. Det är inget som är konstigt här, inget är besvärligt, det är bara att gå hit, duscha om du vill göra det, gör ingenting om du inte vill det. Inget är besvärligt."* De personer som uttrycker detta djupare behov nämner också personalen på Zonen som i princip det enda nätverk de har. De uttrycker stark tillit och öppenhet i relationen med personalen.

Även personalen tror att Zonen har väldigt stor betydelse för många av besökarna och att verksamheten är en central del i dessa besökares liv: *"Jag upplever att här finns en social samvaro som är någorlunda vettig och meningsfull ur deras perspektiv."* Vi menar att Zonen ur detta perspektiv fyller funktionen av att vara en punkt som står för någon form av normalitet i besökarnas annars så kaotiska liv. Det finns i verksamheten utrymme för att föra konversationer kring ämnen och tankar som inte lyfts i något annat sammanhang för många av besökarna, som exempelvis politiska diskussioner, samtal om aktuella nyhetshändelser och så vidare. En del av den sociala samvaron innefattar att varje morgon läsa tidningen och över en kopp kaffe diskutera nyhetsskildringen, något som besökarna med största sannolikhet inte gör i något annat forum. Denna strävan efter att stå för en vettig, meningsfull och "normal" komponent i besökarnas liv kan också ses som ett sätt att försöka stärka besökarnas generella motståndsresurser (GMR) och således också känslan av sammanhang (Antonovsky, 1991). Att ha denna fasta, "normala" punkt att återkomma till borde, enligt oss, göra att man kan samla viss kraft för att stå ut med livets stressorer. Zonen ger en sorts kontinuitet och stabilitet som besökarna i många fall annars verkar sakna, och som vi tror är ytterst viktiga faktorer för att orka hantera en annars kaotisk vardag.

En otvungen verksamhet

Vad det är på Zonen som är betydelsefullt för besökarna tror personalen är just det faktum att verksamheten är otvungen: *"Att man får komma hit utan krav, man får komma även om man inte är helt nykter, man får komma även om man är bakfull så länge man inte stör för mycket. Det är en trygghet att ha någonstans att ta vägen, man behöver inte vara ensam med sin ångest. Betyder mycket att ändå orka ta sig hit. Ur den synpunkten är det kravlöst. Man måste inte hjälpa till och man måste inte göra något. Många av dessa människor har haft så många måsten tidigare som de inte har fixat. Men sedan är det ju en balansgång att också kunna erbjuda något för dem som vill göra något och det är inte så lätt alltid. Många säger, i kontakt med sin socialsekreterare och så, att de vill ha någonting att göra men sedan när de väl kommer hit blir det inget ändå för de orkar ändå inte. Det är ganska vanligt i den här gruppen, man är rädd för sysslösheten, man har någon oro och ångest i sig som gör att man vill ha något att göra, men när man väl får det så orkar man inte. Då kanske man i bästa fall kan landa här åtminstone."* Vi tror att denna kravlöshet är oerhört gynnsamt för besökarnas självkänsla. Vi menar att alla människor behöver känna att de har makt i sitt eget liv, allra helst när det stormar i det övriga livet behöver besökarna få styra över någonting i sin tillvaro, vilket de på Zonen får möjlighet till. Där blir de inte tvingade till någonting, de har alltid rätt att tacka nej likväl som de står dem fritt att ta ansvar eller ta på sig uppgifter. Detta menar vi stärker besökarnas känsla av sammanhang (Antonovsky, 1991) på det sätt att de på Zonen får en möjlighet att träna sina färdigheter i att hantera de olika stressorer livet för med sig. Detta genom att i ett tillåtande forum få lov att testa sig fram, att utvecklas eller att återhämta sig för att samla kraft.

Ger trygghet

Personalen menar vidare att Zonen står för en trygghet för besökarna: *"Zonen fyller många olika funktioner, det är olika för varje enskild individ. Flera har uttryckt att det är räddningen. Sedan är det en sorts kontrollfunktion för dem också, kommer de inte hit så saknas de och blir kontaktade, det blir ju en väldigt stor trygghet för många."* Denna trygghet är naturligtvis viktig för alla människor, och för de flesta står ju ofta familj och/eller en arbetsplats för denna funktion. Så är även fallet för många av besökarna, men för dem som

inte har någon familj eller något nätverk i övrigt, vilket gäller ett flertal av dem som besöker verksamheten tror vi att just denna trygghet är den kanske viktigaste funktionen Zonen fyller för dem. Just ensamheten och den riskfyllda situation ett missbruk medför gör att dessa besökare är än mer utsatta, och att då veta att någon kommer att sakna en om man inte skulle dyka bör rimligen vara av yttersta vikt. Även en av de intervjuade besökarna uttrycker att Zonen fyller denna funktion för honom, han lägger också en nästintill existentiell dimension i denna funktion och menar att verksamheten gör att han känner "att jag finns", vilket vi tolkar som ett uttryck för den oerhörda betydelse det har att ingå i ett sammanhang. Vi menar att utifrån ett salutogent perspektiv kan arbetet på Zonen ses som en del i att stärka besökarnas känsla av sammanhang. Det sociala stöd som personalen ändå erbjuder blir framförallt en resurs för att påverka besökarnas känsla av hanterbarhet, att de får någon form av stöttning då det behövs. Några av de intervjuade besökarna uttrycker också att de personer de känner tillit till och vänder sig till i en svår situation är just personalen på Zonen.

Att vara välkommen även då man är under viss drogpåverkan

Ytterligare en viktig aspekt av Zonens betydelse är den att faktiskt vara välkommen någonstans, något som inte är en självklarhet för individer med ett pågående missbruk. Det finns visserligen en hel del verksamheter som riktar sig mot målgruppen missbrukare, men många gånger krävs drogfrihet för att få delta i dessa, något som lätt kan bli till ett moment 22. På Zonen har man regeln att ingen får vara uppenbart påverkad och om man "stör" verksamheten blir man avvisad från lokalen, men man gör inga direkta kontroller för att se om besökarna faktiskt är opåverkade. Utifrån våra observationer har vi också sett att flertalet besökare vid tillfällena faktiskt har varit påverkade. Samtliga intervjuade besökare kan se att det faktum att man är välkommen även om man är något påverkad har positiva sidor såtillvida att man behöver få vara en del i en gemenskap och de uttrycker att så länge det inte är störande på något vis så har de inget emot det: *"Det är skitbra. Att vara påverkad för mig är inte någon...jag är inte dum i huvudet för det liksom, eller blir aggressiv eller så. Jag har väl sett här någon gång när någon stoppat i sig för mycket benzo och så, men det har inte varit värre än att man har flyttat på sig och sen går det över på fem minuter. Så länge det är så är det helt okej. Hade det däremot varit ett problem, att det hade varit mycket aggressivitet och så, då hade det inte varit så bra, men så länge det inte är det, eller åtminstone inte så ofta, så är det bra. Det blir ju ett moment 22 att säga att folk måste vara drogfria för att komma hit, så är det på många ställen, så det är bra att det inte är så här. Att man inte ser på missbrukare som människor som saknar moral. Den synen finns kvar på tillräckligt många andra ställen."*

En öppenhet som kräver balans

Andra besökare lyfter dock en negativ aspekt av att påverkade personer ibland befinner sig i lokalerna, nämligen att det kan "väcka sug" hos dem som försöker hålla sig rena. Detta är något som även personalen uttrycker i intervjuerna och de säger också att detta är något de tänkt på och diskuterat många gånger. De menar dock att även om det faktum att någon är påverkad kan väcka ett "sug" hos någon annan så är detta svårt att undvika, då detta "sug" likväl kan väckas om de möts ute i samhället. De positiva effekterna av att vara välkommen anser man ändå överväga de negativa: *"De här människorna har blivit utestängda från andra ställen. De måste ju ha någonstans att ta vägen medan de i bästa fall rehabiliterar sig för att komma tillbaka till arbetsmarknaden eller annat. Sedan får det ju inte vara så att det smittar, att detta blir ett ställe man kommer till och dricker, det är väl det som är problemet man får försöka mota. Drickat kan vi ofta konstatera och komma på här, det är svårare med*

narkotikan.” Även utifrån våra observationer tycker vi att inställningen att alla är välkomna så länge de inte ”stör” i allra högsta grad är positiv. Detta, menar vi, är ett sätt att visa att man som besökare på Zonen blir mött som *människa* istället för som missbrukare, vilket vi anser borde vara en självklarhet i allt socialt arbete. Utifrån Buber (1995) och hans beskrivning av det mellanmänniska är detta möte mellan två människor, som ser bortom roller och annat som stör samspelet, av oerhörd vikt även rent existentiellt. En av besökarna uttrycker att han ogillar just det faktum att bli *”instoppad i ett fack som missbrukare”* och vi menar att genom att bli tillåten delaktighet i Zonens verksamhet även om man inte är helt drogfri gör att denna ”kategorisering” kan undvikas, och istället för att mötas i en jag-det relation där personalen ser besökaren som ett objekt, en missbrukare, kan man mötas i en jag-du relation där man ser till människan bakom missbruket. Å andra sidan är ett av kriterierna för deltagandet i Zonens verksamhet att man har eller har haft en missbruksproblematik, så även om ”kategoriseringen” utifrån missbruket inte får så stort utrymme i mötet mellan besökare och personal så existerar den ändå. Det kan också vara så att denna ”kategorisering” inte är så tydlig för besökarna, just för att man inte urskiljer sig från övriga gruppen på det sätt man urskiljer sig från övriga ”samhället”. På Zonen möts besökarna inte av andra människors rädslor eller fördomar, vilket ofta kan vara fallet i andra miljöer, utan kan här istället vara sig själva, vilket samtliga intervjuade besökare uttrycker. En av besökarna säger att han utanför Zonen är medveten om att han ”sticker ut från mängden”, vilket han ibland försöker undvika genom att anpassa sig för att smälta in genom till exempel val av klädsel. Att inte känna att man inom Zonens verksamhet behöver inta någon sådan roll gör att det finns möjligheter för ett genuint möte, vilket Buber (1995) menar frigör kraft för växande.

7.3 RELATIONENS BETYDELSE

Personalens tillgänglighet

Samtliga besökare säger sig kunna vända sig till personalen på Zonen om de skulle behöva någon att prata med, praktisk hjälp eller råd om något. En av besökarna nämner en ur personalgruppen specifikt, de andra säger sig kunna vända sig till all personal. En av besökarna säger också att han kan vända sig till all personal men att han använder dem på olika sätt, att han vänder sig till olika personer i personalgruppen beroende på vad han vill ha hjälp med, något vi tolkar som att personalens olika personligheter har uppenbar inverkan. Till exempel nämner han att han *”lägger alla tunga grejer”* på en ur personalgruppen, *”snackar politik och samhällsfrågor”* med en annan och *”söker uppmuntran”* hos den tredje. Vår tolkning är att besökarna uppskattar personalgruppen och de olika sorters relationer de har med dem. Det står tydligt att de ”använder” de olika personerna i personalgruppen utifrån de behov och önskemål de har för stunden och att detta är något de aktivt har reflekterat över och ser som resurser de har att disponera när än de behöver det. Även utifrån detta perspektiv kan vi se att personalen här fungerar som ett sätt att stärka besökarnas känsla av hanterbarhet, att man hos personalen kan söka stöd i att hantera de krav som kommer av olika yttre stimuli man kan utsättas för (Antonovsky, 1991). Vi tror att vetskapen om personalens tillgänglighet på olika sätt kan ge en känsla av trygghet för besökarna. Även två i personalgruppen uttrycker att det är denna trygghet de primärt står för hos besökarna. Den ena beskriver det på följande sätt: *”De vet att de kan komma till mig med sina bekymmer, jag har alltid tid för dem. För vissa är jag lite morsa sådär. För många så står jag för tryggheten, de vet att jag finns kvar. Oavsett vad som händer, så finns jag där. Någon fast punkt kanske.”*

Kontinuitet

Både personal och besökare uttrycker att kontinuiteten och längden på relationerna är betydelsefull. Två ur personalgruppen har varit med sedan Zonen öppnade och har därmed följt många besökare under flertalet år. Detta leder också till en känsla av trygghet och en sorts förutsägbarhet, vilket vi tror är mycket viktigt i besökarnas annars så kaotiska liv. På många sätt verkar personalen stå för själva Zonen och på detta vis är deras olika personligheter av betydelse för hur verksamheten ser ut. Att de arbetat tillsammans under lång tid gör också att det i personalgruppen i sig finns en ”inarbetad” trygghet. Förutsägbarheten i verksamheten, att besökarna från dag till dag vet precis vad som kommer att hända på Zonen och hur personalen kommer att agera, menar vi gynnar känslan av begriplighet för besökarna (Antonovsky, 1991). Just längden på relationerna kan också, menar vi, vara en bra förutsättning för att öka känslan av hanterbarhet som bygger mycket på tillitsfulla relationer (Antonovsky, 1991).

En vänskaplig men professionell relation

Samtliga besökare beskriver relationen till personalen som vänskaplig. En besökare uttrycker det på följande vis: *”Det finns en ömsesidig respekt och ett förtroende. Lite kamratlig också, om man nu får använda ett sådant ord. Till skillnad från många andra ställen har jag aldrig upplevt det som...ja man kan lita på vad de säger här. Man blir inte kategoriserad, vilket är väldigt viktigt. Det betyder väldigt mycket.”* En tolkning av att besökarna upplever relationen som vänskaplig är att man från personalens sida lyckats skapa och upprätthålla jag-du relationen, man har lyckats ”erkänna” både sin professionalitet och sin mänsklighet (Bernler & Johnsson, 2001). Det framkommer också i samtliga intervjuer att besökarna skiljer mellan den relation de har till personalen på Zonen och relationer de haft med andra myndigheter, och då kanske framförallt den mer traditionella socialtjänsten (socialbyrån). Den senare har man en mer negativ bild av, och precis som Blomdahl Frej (i Blomdahl Frej & Eriksson, 1998) menar verkar det finnas ett mindre utrymme för jag-du relationer i och med myndighetsutövningen som socialtjänsten står för. Dessa relationer verkar i högre utsträckning bli av karaktären jag-det, vilket vi tror kan vara en orsak till den negativa bild besökarna därför har till dessa. Personalens arbete på Zonen är mer att likställa med socialpedagogiskt arbete och/eller socialt omsorgsarbete, och i sådant arbete finns större möjligheter till relationer av karaktären jag-du (a.a.). Även personalen har reflekterat över skillnaderna i hur man upplever relationerna: *”Relationen är vänskaplig tror jag. Nära men professionell. Inte några försök att vara kompis på det viset. Sedan är det rätt så mycket vi här tycker jag. Många har en negativ uppfattning om dem på socialkontoret medan man är positiva till oss på den här verksamheten. Många har svårt att begripa att vi är en del av missbruksenheten, man upplever någon sorts motsatsställning där mellan oss och dem. Vi är uppskattade och går hem. Vi är inte bara tvång och villkor och så vidare.”* En annan ur personalgruppen uttrycker sig likartat: *”De vet ju att man jobbar inom socialtjänsten men ändå så skiljer de ju så himla noga på oss och dem. Vi är ju ändå socialtjänsten, och det vet de, men de kopplar de inte riktigt ihop, vi är något annat tycker de.”* Vi tycker att det personalen beskriver är den dubbelhet Bernler & Johnsson (2001) uppmärksammar. Det är just förmågan att kunna växla mellan positionerna jag-du och jag-det som blir verksamt i relationen.

Vad personalen bidrar med

På frågan om vad personalen bidrar med i verksamheten fick vi varierande svar från besökarna. En av besökarna uttrycker att han tycker personalen brister till viss del i sitt

engagemang: *"De är lite stelbenta så, det är samma hela tiden. Referensramen är lite snäv, de kör i gamla inkörda spår och har svårt att förnya sig, ta nya tag. Det är svårt att påverka dem också, precis som att de kört fast. De sitter med arslet i stolen. Men de gör väl så gott de kan utifrån de resurser de har så det är väl inte det, men de borde ha lite mer engagemang tycker jag."* Vi tolkar detta som ett uttryck för någon sorts frustration, där det låter som att denna besökare önskar mer av personalen. Detta blev vi till viss del förvånade över att höra då samma besökare är en av dem som lyfter fram att han själv inte behöver något stöd eller annat från personalen. Möjligen är detta ett uttryck för den uppgivenhet vi upplever att många av besökarna verkar känna inför sin situation och som vi menar kan tolkas som en låg känsla av sammanhang. Samtidigt tycker vi att hans frustration tyder på en önskan om förändring från personalens sida. En möjlig tolkning är att just denna besökare hade önskat en större betoning på jag-det aspekten av relationen till personalen, där personalen kan "ta över" beslut och aktioner och agera mer som "fixare" (Blomdahl Frej & Eriksson, 1998). Denna besökare förmedlar inget större behov eller önskan om det mer mellanmänniska i mötet med personalen. De andra besökarna menar att det personalen främst bidrar med är stöd och att vara någon man kan prata med. En besökare säger skämtsamt att: *"Ja, det är inte mycket de bidrar med"* men fortsätter: *"Nej, men lite allvar är det i det jag säger, på det sättet att de inte är i vägen, vilket är en jättegod egenskap. Annars ja, jag kan prata öppet med dem om allting, om mitt missbruk eller något annat, och ingen höjer ögonbrynen för det."* Även personalen uttrycker att relationen är villkorslös, såtillvida att det inte finns några krav på motprestation från besökarna vilket troligen medför att relationen blir otvungen.

Ersätter ett bristande nätverk

Ur ett nätverksperspektiv fyller, i många fall, relationen mellan personal och besökare också en viktig funktion för den individuella besökaren. Två av de intervjuade besökarna uttrycker att personalen på Zonen är nästintill det enda nätverket de har och de litar på personalen till hundra procent. Resterande av de intervjuade besökare uppger att de har tillräckligt med viktiga personer i sitt privata nätverk och att personalen därför inte fyller någon större roll i detta avseende. Samtliga i personalgruppen uttrycker dock att en mycket stor del av besökarna på Zonen är väldigt ensamma och att många helt saknar ett privat nätverk. För de besökarna menar personalen att de ofta ersätter familj och vänner: *"Det är nog ganska torftigt med det sociala och psykiska stödet. Väldigt många är väldigt ensamma. Socialtjänsten är närmast. Man vänder sig inte gärna till släktingar och sådär, det är liksom kört det, har funnits för mycket konflikter som ligger där och stör."* En annan ur personalgruppen säger: *"Kan nog vara så att man är istället för deras privata nätverk, det har jag märkt på sjukhus och så, att man står som närmsta anhörig, det blir så."* Personalen upplever dock inte att de ses som anhöriga utan snarare som personer eller resurser som fyller en liknande funktion, i brist på anhöriga.

7.4 ZONENS BETYDELSE UR ETT FÖRÄNDRINGSPERSPEKTIV

Längre perioder av nykterhet

Målet med Zonens verksamhet är att erbjuda besökarna ett alternativ till missbruket och att arbeta för att dessa ska ha längre nyktra perioder, kortare perioder i återfall samt färre institutionsvistelser. Personalen menar att de i många fall uppnår dessa mål, åtminstone till viss del. De är överens om att de flesta skulle missbruka mer och falla hårdare om Zonen inte fanns. Personalen vittnar om att många besökare har längre perioder av nykterhet och att de därigenom har en bättre hälsostatus, ibland är det skillnad mellan liv och död. Detta gäller främst de som missbrukar alkohol, personalgruppen är överens om att då det gäller de narkotiska preparaten är det svårare, då dessa ofta används i självmedicinerande syfte på ett annat sätt än man gör med alkohol. Att förändringen för dem som missbrukar alkohol sker tror personalen beror mycket på att de är där och ”stör” och ifrågasätter. Det är också ofta personalen som uppmärksammar när situationen för besökaren är så pass kritisk att enda alternativet är en avgiftning eller annan medicinsk behandling, och det är i de flesta fall just Zonens personal som tar med besökaren till rätt vårdinstans.

En lindrande effekt

På frågan om hur besökarnas situation skulle se ut om Zonen inte fanns säger personalen: *”De skulle missbruka mer. De skulle må väldigt mycket sämre och en del skulle inte ha levt så länge som de gjort törs jag säga. Många har så tungt missbruk, har hållit på så länge, men har nu ändå klarat att hanka sig fram och det beror, tror jag, bland annat på stödet från oss.”* En av de intervjuade besökarna menar också just att det är skillnad mellan liv och död emellanåt, och han är övertygad om att han inte hade varit vid liv om det inte vore för Zonen. En annan ur personalgruppen beskriver Zonens lindrande effekt på följande vis: *”För många skulle tillvaron vara tom tror jag. Missbruket tror jag klart hade varit mer utbrett. De hade missbrukat mer om de inte hade haft kontakt med oss. Jag tror, eller jag vet, att vi har en dämpande effekt, inte på alla men på en del. De går inte ner sig så mycket, fysiskt och psykiskt. Många har mycket kortare perioder av missbruk för att vi finns och går in och stör och så.”* Utifrån våra upplevelser av verksamheten tror vi att just denna dämpande effekt personalen beskriver är det som är en av Zonens främsta förtjänster. Vi har själva, under ett av våra besök i verksamheten, sett hur personalen uppmärksammat en besökares kritiska hälsotillstånd och direkt agerat genom att ta denne till sjukhus. Detta, säger personalen, är ett naturligt inslag i deras vardagliga arbete. De står i ständig beredskap och är flexibla för att lösa akuta situationer och anpassar sig till besökarens situation ”här och nu”.

Den tredje personen i personalgruppen funderar kring vad alternativet till Zonens verksamhet skulle vara för besökarna: *”Vi är där och stör och då kan det bli en tid för alkoholisterna att de har ett break eller så. Kanske hade det inte varit så annars, det är svårt att säga. Kanske hade de varit mer i periferin i samhället. Jag tror att det blir lite drägligare för dem. Vart skulle de vara istället, det är det man funderar på. De blir sedda här på ett annat sätt.”* Just detta att bli sedd, som människa, uttrycker också en besökare vikten av. Han menar att gemenskapen på Zonen gör att han känner att *”han finns”* och att han efter att ha besökt verksamheten under flertalet år har blivit mer självsäker. Vi menar att detta kan bero på att personalen lyckats möta denna besökare i jag-du relation, då det är genom denna typ av relation som den mänskliga existensen ”blir till” (Blomdahl Frej & Eriksson red, 1998). Det är i det genuina mötet människor emellan som människan som individ på en rent existentiell nivå blir erkänd. Här tror vi att Zonens verksamhet spelar en oerhörd roll utifrån besökarnas

situation. De blir i de flesta andra miljöer sedda som framförallt *missbrukare* och inte individer vilket inte är fallet på Zonen. Den tillåtande miljö som där råder ger utrymme för individen att agera utifrån sig själv och inte utifrån sitt missbruk, de behöver inte spela någon "roll" eller upprätthålla någon fasad. Detta var något vi också märkte tydligt under våra besök i verksamheten. Under det första besöket var vi väldigt medvetna om att vi befann oss i en lokal med aktiva missbrukare och en del hemlösa men ganska fort övergick detta till nästintill en motsats. Under de sista besöken tänkte vi inte överhuvudtaget på de enskilda individernas respektive missbruksproblematik då denna är så integrerad i deras personlighet, att det är *individen* man ser, visserligen med sitt missbruk som påverkar allt de gör, men i miljön på Zonen upplevde vi genuina möten med unika individer som tillät oss att se bortom missbrukspersonligheten. I väldigt många andra sammanhang blir besökarna sedda som "alagare" och "narkomaner" och detta är det *enda* de ses som, men då de kliver innanför dörrarna till Zonen blir de istället "Kalle" och "Pelle". Detta upplever vi som något väldigt unikt med verksamheten och det är också svårt att sätta fingret på *vad* det är i verksamheten som gör att detta sker, men vår teori är att det är något i just de genuina möten som sker på Zonen som ger detta "fenomen", det Buber (2005) benämner "det mellanmänniska".

Skillnad i det som uttrycks

Vi ser dock någon slags diskrepans mellan det personalen ger uttryck för och vad besökarna själva beskriver. Denna skillnad består i att personalen förmedlar en bild av en större förändring i besökarnas liv och missbrukssituation än vad de besökarna vi intervjuat gör. Detta skulle kunna bero på vårt urval för intervjuer av besökare. En annan möjlig förklaring kan vara att de frågor vi ställt till personalen har varit om besökarna i stort, vilket handlar om ungefär 100 personer, medan vi intervjuat endast fem av dessa. Två av besökarna menar att deras missbrukssituation inte alls förändrats sedan de kom i kontakt med Zonen, däremot säger en av dessa besökare att hans livssituation i stort har förändrats till det bättre genom att han nu har en fast punkt att gå till där han upplever att han får stöd och känner gemenskap. De tre andra intervjuade besökarna säger dock att deras missbruk till viss del har minskat, men kanske framförallt att det inte har eskalerat: *"Det är nog kanske lite bättre. Har nog minskat lite. Sen om det beror på Zonen eller mig själv det vet jag inte. Tar mindre doser och har längre drogfria perioder."* En av dessa besökares missbrukssituation har förändrats radikalt sedan han kom i kontakt med Zonen, han menar att han med verksamhetens hjälp har klarat att hålla sig nykter under en längre tid. Samtliga besökare som säger att deras situation förändrats till det bättre menar att en orsak till detta är stödet och gemenskapen de upplever att de får på Zonen, vilket är ständigt återkommande svar under intervjuerna. Ur ett salutogent perspektiv står det klart att detta är något som ökar besökarnas känsla av sammanhang utifrån de tre komponenterna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet (Antonovsky, 1991).

Trogna "sina" droger

Inledningsvis hade vi en tanke om att Zonens verksamhet möjligen hade någon inverkan på besökarnas val av preferensdrog, på det sätt att de kanske hade gått från "tyngre" till "lättare" droger eller sättet de intar drogen (till exempel från att injicera till att ta drogen oralt). Denna tanke visade sig inte stämma i den utsträckning vi trodde. Personalen menar att besökarna är trogna "sina" preferensdroger och att om någon övergått till att använda "lättare" droger så handlar det mer om att kroppen inte längre klarar av de "tyngre". De fysiska skadeverkningarna blir så stora att de måste välja något kroppen bättre klarar av. Detta kan till exempel handla om att gå ifrån starksprit till öl, eller från sprit till bensodiazepiner. De fem besökare vi intervjuat menar att detta inte är något som gäller för dem.

8 DISKUSSION

Efter vår undersökning hyser vi inga tvivel om att Zonens verksamhet är av stor betydelse för besökarna i deras vardag. Det står klart att besökarna tack vare Zonen har en drägligare tillvaro och att verksamheten på flera olika plan höjer deras livskvalitet. Precis som vi tidigare sagt är det svårt att sätta fingret på exakt *vad* det är i verksamheten som är verksamt, men vi, tillsammans med besökare och personal, tror att det är en kombination av att Zonen tillgodoser besökarnas mest basala behov (mat, en möjlighet att sköta hygien, kläder och så vidare), den sociala gemenskapen de alla vittnar om, det genuina mellanmänniska mötet i en frigörande atmosfär och kravlösheten i verksamheten. Vidare tror vi att andra viktiga komponenter är det sociala stödet, flexibiliteten i att erbjuda hjälp ”här och nu”, frivilligheten i deltagandet och det faktum att besökarna är välkomna även då de är under viss alkohol- och/eller narkotikapåverkan. Naturligtvis är den absoluta drogfriheten eftersträvansvärd, men det är inte primärt där fokus ligger för arbetet på Zonen och vi är av åsikten att just på grund av den här målgruppens problemtyngd vore det ett orimligt mål i den situation många besökare befinner sig i. Vi menar naturligtvis inte att den absoluta drogfriheten inte går att uppnå, men att denna målgrupp har så mycket underliggande problematik och behov som måste tillgodoses *först* för att ge möjlighet till en större förändring av missbrukssituationen. Även Leissner (1982) talar om vikten att tillgodose de mest fundamentala behoven för att någon annan förändring ska vara möjlig.

I en rapport från Socialstyrelsen (1998:3) framkommer att utvärderingar av vård som riktar sig mot till exempel tunga missbrukare inte bör utgå från ett ”allt eller inget” perspektiv utan snarare bör fokusera på grader av förhöjd livskvalitet för den enskilde. Effekterna av vården kan således vara att den genererar i andra vinster än just drogfrihet. Kostnader för vården måste ställas mot de kostnader som hade uppkommit om vården inte gavs, vilka kan bestå av till exempel kriminalitet och höga sjukvårdskostnader. Vi menar att detta i allra högsta grad är aktuellt för den målgrupp Zonens verksamhet riktar sig till. Personalen uttrycker tydligt att de är övertygade om att besökarnas hälsobild hade varit mycket sämre om de inte hade fått ta del av de resurser Zonen tillhandahåller, resurser som är specifikt anpassade för målgruppen. Möjligen bidrar även dessa resurser till att kriminalitet (i form av till exempel stölder) om inte förhindras, åtminstone minskas. Hade en hungrig besökare inte fått äta en smörgås på Zonen, så hade han eventuellt varit tvungen att stjäla för att stilla sin hunger.

Leissners (1982) studie visar också på vikten av att verksamheter av detta slag bygger på naturlighet och otvungenhet där det finns utrymme att bygga upp tillitsfulla och nära relationer, vilket vi menar att vår undersökning också visar på. Vi menar vidare att det faktum att besökarna tillåts delta i verksamheten även då de är något drogpåverkade inte utgör något hinder för ett fungerande motivationsarbete, vilket även Leissner (a.a.) menar. Vi anser att det är en orimlighet att kräva att denna målgrupp ska vara drogfri innan hjälp ges, om detta hade varit ett krav för deltagande så skulle inte verksamheten nå fram till lika många behövande då det helt enkelt skulle exkludera en klar majoritet av besökarna. Både vi och deltagarna i vår undersökning är medvetna om att just denna fråga kan ”sticka i ögonen” på allmänheten, framförallt eftersom Zonen bedrivs i socialtjänstens regi. Det är möjligen ett kontroversiellt fenomen och vi tillstår att det både tål och bör reflekteras över huruvida fördelarna är större än nackdelarna. Vi står dock fast vid att vi för just den här specifika verksamheten inte ser något alternativ till detta tillåtande klimat, även om detta inte gynnar de som menar att de

påverkar deras försök till drogfrihet. En utopisk situation hade möjligen varit att ha två verksamheter, en som tillåter en viss drogpåverkan och en med nolltolerans, men vi ser inte hur detta skulle vara möjligt vare sig ur ett rent praktiskt eller ekonomiskt perspektiv. Leissner (1982) menar att det i en såhär tillåtande verksamhet finns en risk att "gatulivet flyttar in" och tar över verksamheten. Denna risk är också uppenbar för oss, och därför menar vi att det måste finnas tydliga gränser för att undvika detta, vilket vi tycker att Zonen lyckas med. Personalen har berättat om tillfällena då besökarna testat dessa gränser genom att vara allt för påverkade eller stökiga, och det har hänt att det har lett till handgemäng vid ett fåtal tillfällen i verksamhetens historia. Att det inte sker mer frekvent tror vi är just för att det finns tydliga gränser som besökarna respekterar. Vi menar att det inte skulle vara möjligt att behålla denna stabila miljö om inte verksamheten hade byggt på ömsesidiga, tillitsfulla och genuina relationer både besökarna emellan och i relation till personalen.

Vi upplever att den sociala gemenskapen är oerhört central i Zonens verksamhet, vilket är något som både personal och besökare ger uttryck för. Det är främst den sociala gemenskapen som besökarna uppger är skälet till att de trivs och frekvent besöker verksamheten. Vi tror att denna gemenskap får extra stor betydelse för besökarna eftersom deras liv utanför Zonen många gånger är kaotiskt och präglas av ett hårt klimat där man snarare får armbåga sig fram än att ta en avslappnad fika ihop. Vi upplever Zonen som en plats där besökarna värnar om varandras väl och ve genom en visserligen skarp, men varm, jargong. Stundom kan man nästintill ana en familjär stämning och en genuin omtanke om varandra framträder mellan besökarna. Vi tror att denna sociala gemenskap skapar en känsla av tillhörighet hos besökarna, vilket vi menar är av största vikt för alla människor, men kanske av ännu större vikt för besökarna eftersom de allra flesta står utanför arbetsmarkanden och många gånger har bristande privata nätverk. Även i detta avseende anser vi att Zonen fyller en kompenserande funktion, att verksamheten träder in där besökarnas egna nätverk brister.

Vår avsikt med undersökningen var bland annat att titta närmre på relationens betydelse för den enskilde besökaren i verksamheten. Skårners (2001) avhandling visar på att relationer till professionella många gånger saknar betydelse för klienten, och att dessa professionella är i princip utbytbara och ointressanta som individer. Vår undersökning visar dock på att detta inte är fallet för många av besökarna på Zonen, som uttrycker stor tillit till personalen och framställer dessa relationer som många gånger oerhört betydelsefulla. I vissa fall framkommer även att personalen på Zonen fungerar som ett ställföreträdande nätverk, i brist på familj och andra anhöriga i besökarnas liv. Skårner (a.a.) menar vidare att de professionella relationerna endast kan bli nära och betydelsefulla om de bygger på ömsesidighet och ett genuint intresse för människan *bakom* missbruket, vilket vi menar är fallet i relationen personal och besökare på Zonen. Utifrån vår studie kan vi dra slutsatsen att i ett forum likt Zonens verksamhet får dessa goda relationer möjlighet att utvecklas på ett annat sätt än vad vi tror är möjligt till exempel i relation till den traditionella socialtjänsten, vilket även Skårners (a.a.) avhandling bekräftar.

Vi upplever att vi med vår studie i stor utsträckning har fått våra frågeställningar besvarade och vi anser oss kunna dra vissa slutsatser om just denna verksamhet. Möjligen kan liknande slutsatser dras från andra verksamheter där samma arbete bedrivs, men vår ansats har varit att undersöka specifikt Zonens verksamhet. Vi tycker oss kunna se hur värdefull denna verksamhet i stort är för besökarna och det går att urskilja vissa komponenter som gör den så viktig, en av dessa är relationen till personalen. Vad gäller förändringsaspekten av arbetet på

Zonen hade vi vid formuleringen av frågeställningarna möjligen väntat oss större, eller tydligare resultat gällande besökarnas missbrukssituation. Trots att förändringarna gällande missbruket inte är så stora har vi ändå i verksamheten sett så många andra vinster att Zonens existensberättigande för oss står som självklart. Vi kan inte heller se något självklart alternativ till Zonen för just denna målgrupp och dess specifika problematik då de i de allra flesta fall redan genomgått flertalet traditionella behandlingsinsatser som uppenbart inte fungerat i ett längre perspektiv.

REFERENSER

Antonovsky, Aaron (1991): *Hälsans mysterium*. Stockholm. Natur och Kultur.

Bernler, Gunnar/ Johnsson, Lisbeth/ Skårner, Anette (1993): *Behandlingens villkor. Om relationen och förväntningarna i det sociala arbetet*. Stockholm. Natur och Kultur.

Bernler, Gunnar & Johnsson, Lisbeth (2001) *Teori för psykosocialt arbete*, Stockholm. Natur och Kultur

Biemann, Asher D. (2002): *The Martin Buber Reader. Essential Writings*. New York. Palgrave macmillan

Blomdahl Frej, Gunborg & Eriksson, Bengt (red) (1998): *Social omsorg och socialpedagogik filosofi – teori – praktik* Lund. Studentlitteratur

Buber, Martin (1995): *Det mellanmännsliga*. Ludvika. Dualis Förlag AB

Buber, Martin (2005): *Människans väsen* Ludvika. Dualis Förlag AB

Denscombe, Martyn (2000): *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur

Ekendahl, Mats (1999): *Att välja vårdform. En studie inom fyra kommuners öppna alkoholvård* Socialstyrelsen: CUS skrift 1999:4

Gilje, Nils/Grimen, Harald (1995): *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalso.

Hedin, Ulla- Carin i Leissner, Tom & Hedin, Ulla-Carin (red) (2002): *Könsperspektiv på missbruk*. Stockholm. Bokförlaget Bjurner och Bruno AB.

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Sam i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Leissner, Tom (1982): *Mot dryckenskap. Om den synliga alkoholismen*. Stockholm. Almqvist & Wiksell Förlag.

Lundqvist & Mossberg (2005): *Verksamhetsbeskrivning och riktlinjer för "Zonen"*

Skårner, Anette (2001): *Skilda världar? En studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk*. Göteborg. Institutionen för socialt arbete. Universitetet.

Socialstyrelsen (1994): *Ideella organisationer och missbrukare*. Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1994:8

Socialstyrelsen (1996): *Kursändring i missbrukarvården – mot öppna former*. Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1996:3

Socialstyrelsen (1998) *Balans i missbrukarvården? Resurser och insatser i öppenvård och institutionsvård*. SoS-rapport 1998:3.

Svenning, Conny (1997): *Metodboken*. Eslöv. Lorentz förlag

Vård- och omsorgsnämnden, X-kommun (2000) (000523):
Verksamhetsbeskrivning och riktlinjer för "Zonen"

Internetkällor

www.codex.uu.se

Bilaga 1

Intervjuguide till besökare

SOCIAL SITUATION/MISSBRUKET

Hur gammal är du?

Hur bor du?

Hur försörjer du dig?

Lever du tillsammans med någon eller lever du ensam?

Använder du alkohol eller narkotika just nu?

Vilka konsekvenser tycker du att missbruket får för dig och för dina relationer till andra människor?

Hur många personer har du i ditt nätverk som har betydelse för dig (både positivt och negativt)?

Vilka viktiga personer har du runt dig? (t.ex. familj, släkt, vänner, arbetskamrater, andra).

Finns det någon du litar på? Vem i så fall?

Hur kom du i kontakt med Zonen?

Hur länge har du kommit till Zonen?

Hur ofta kommer du till Zonen?

Hur lång stund brukar du stanna när du är på Zonen?

Känner du att du kan vända dig till någon på Zonen om du behöver:

- någon att prata med
- praktisk hjälp
- råd om något

Vem är det i så fall?

Hur skulle du beskriva er relation?

Får du det stöd du behöver?

- Hur känns det att få stödet?
- Upplever du att någon ställer vissa villkor för att ställa upp för dig?
- Skulle du vilja ha fler personer att vända dig till?
- Finns det någon mer person som skulle ha möjlighet att hjälpa dig?

ZONEN

Varför kommer du till Zonen?

Vad ger det dig att komma till Zonen?

Vad är det bästa/sämsta med Zonen?

Vad hade du önskat att Zonen kunde ge dig som de inte ger idag?

Påverkar Zonens verksamhet på något sätt ditt liv?

Hur tror du att ditt liv skulle se ut om inte Zonen fanns?

Vad tycker du att personalen på Zonen bidrar med i verksamheten?

Vad skulle personalen kunna göra i verksamheten och för dig som de inte gör idag?

Har din missbrukssituation förändrats något sedan du kom i kontakt med Zonen? (Beträffande konsumtionsmängd, val av preferensdrog, längre drogfria perioder etc)

Om ja, vad är det som har fått detta att förändras?

Har din livssituation förändrats något sedan du kom i kontakt med Zonen?

Om ja, på vilket sätt har det förändrats?

Vad tror du att det är som har fått detta att förändras?

Vad tycker du om att man är välkommen till Zonen även när man är något påverkad av alkohol eller narkotika?

Umgås du med några av de övriga besökarna på Zonen även när ni inte är i verksamheten?

Upplever du att du kan vara dig själv på Zonen?

Upplever du dig ha oönskade/påtvingade kontakter till de övriga besökarna eller personalen på Zonen?

Bilaga 2

Intervjuguide till personalen

Vad arbetar du som på Zonen?

Hur länge har du arbetat i verksamheten?

Beskriv dina arbetsuppgifter i verksamheten.

Beskriv besökarnas missbrukssituation.

Beskriv besökarnas sociala situation.

Vilken betydelse tror du Zonen har för besökarna?

Vilken betydelse/roll tror du att du har för besökarna?

Beskriv vilken relation du/ni har till besökarna.

Hur tror du att besökarnas situation skulle se ut om de inte hade kontakt med Zonen?

Kan du se någon skillnad för de enskilda besökarna i deras missbruk- och livssituation sedan de kom i kontakt med Zonen? (Beträffande konsumtion, val av preferensdrog, längre drogfria perioder, socialt beteende, hälsobild etc).

Vad skulle du önska att ni kunde göra för besökarna i ert arbete som ni inte gör idag?

Vad i verksamhetens arbete tror du är betydelsefullt för besökarna?

Tror du att besökarna upplever sig ha oönskade/påtvingade kontakter till de övriga besökarna eller personalen på Zonen?

Vad tycker du om att besökarna är välkomna till verksamheten även när de är något påverkade av alkohol eller narkotika?

TILL DIG SOM BESÖKER ZONEN!

**Har du besökt Zonen minst 5 gånger under det senaste året?
Då behöver vi din hjälp!**

Vi är två studerande på socionomprogrammet som ska skriva vår C-uppsats om Zonens verksamhet. Vi är nu intresserade av att få veta vad verksamheten betyder för dig. Kan du tänka dig att ställa upp på en intervju som tar cirka 1 timma, meddela i så fall personalen så tar vi kontakt med dig.

Tack på förhand!

Veronica Johansson & Beatrice Schuster